EÖTVÖS JÓZSEF FŐISKOLA
PEDAGÓGIAI FAKULTÁS
INFORMATIKUS KÖNYVTÁROS – MŰVELŐDÉSSZERVEZŐ SZAK
LEVELEZŐ TAGOZAT
BAJA, 2006

A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ KÖNYVTÁRLÁTOGATÓK KÖNYVTÁRHASZNÁLATI LEHETŐSÉGEINEK VIZSGÁLATA A DUNAHARASZTI VÁROSI KÖNYVTÁRBAN

Konzulens: Vidra Szabó Ferenc Készítette: Bánréviné Bujdosó Erika

"Úgy érezzük, hogy amit teszünk csak egy csepp a tengerben. Anélkül a csepp nélkül azonban sekélyebb volna a tenger."

(Teréz anya)

Tartalomjegyzék:

Köszönetnyilvánítás 5
1. Bevezető: 6
2. Dunaharaszti rövid bemutatása: 9
3. Visszatekintés, előzmények: 12
3.1. Az alapítást megelőző évtizedek 12
3. 2. Az alapítás utáni évtizedek 13
3.3 A könyvtár jelene 15
3.3.1. A könyvtárépület rövid bemutatása 16
3.4. A kiinduló alappont 16
4. A hátrányos helyzet 17
4.1 A hátrányos helyzet fogalma: 18
4.2. A hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása 19
4.3 A hátrányt okozó állapotok 20
4.3.1 Biológiai, egészségi okból adódó hátrányos helyzet 20
A fogyatékkal élők köre 20
Fogyatékosság fogalma 22
Értelmi fogyatékosok 23
Hallási fogyatékosok 25
Látási fogyatékosok 26
Beszédfogyatékosok 28
Mozgásfogyatékosok 29
Érzelmi, akarati fogyatékosok 32
Halmozottan fogyatékosok 33
4.3.2 Társadalmi – gazdasági okból adódó hátrányos helyzet 35
Munkanélküliség 35
Hajléktalanság: 36
Szegénység 37
Idős korúak – nyugdíjasok 39

Szociális hátránnyal élők könyvtári ellátása 40
Hátrányos helyzetű gyerekek ellátása a könyvtárban 42
4.3.3 Pszichológiai – társadalmi okból bekövetkezett hátrányos helyzet 43
Etnikai és nyelvi kisebbségek 44
Sváb kisebbség 45
Bolgár kisebbség 46
Roma kisebbség 47
Deviáns magatartás 48
Pszichológiai – társadalmi okból bekövetkezett hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása 49
5. A fogyatékkal élők könyvtári ellátása kapcsán teljesítendő feladatok 52
Akadálymentesség biztosítása (térben és időben) 52
Speciális dokumentumok 54
Speciális eszközök 55
Speciális szolgáltatások (a könyvtár falain belül és kívül) 56
Személyzet képzése 59
Együttműködés 60
6. Összegzés 63
Irodalomjegyzék: 66
Mellékletek: 69

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni Táborosi Zoltánné igazgatónőnek a szakdolgozat elkészítésében nyújtott segítségét.

1. Bevezető:

Dunaharaszti történeti elbeszélései alapján a 17. századtól lehet adatokkal követni a lakosság összetételét. Ez alapján elmondható, hogy már ebben az időszakban is éltek fogyatékos, és hátrányos helyzetű emberek a faluban. Őket a lakosság a kor normái szerint ítélte meg, és próbáltak részükre segítséget nyújtani.

A társadalmi hátrányba jutást, csak fokozták az országot – így a települést- súlytó háborúk és a falut ért természeti katasztrófák is. Az 1956-os jeges árvíz, majd ugyanabban az évben történt földrengés a teljes lakosságot nincstelenségbe sodorta. Ekkor egy országos méretű társadalmi összefogást lehetett látni, amely megadta a lehetősége egy jobb élet kialakítása felé.

A Rákosi korszak, majd az ezt követő közel 40 évig tartó időszak alatt a társadalomban nem léteztek hivatalosan hátrányos helyzetűek, bár már ekkor is éltek ilyen emberek. Fogyatékos személyek szintén voltak, de ők nem élvezhették az őket megillető jogokat.

A fogyatékkal élők esetében változást az 1970-es évektől a nagyobb könyvtárak életében lehetett látni, bár ez községi könyvtár lévén Dunaharasztin nem érvényesült. A hátrányos helyzetű lakosok és olvasók, csak az elhivatott könyvtári dolgozóknak köszönhették egyedi igényeiknek és problémáiknak a megoldását. Az átfogó és hatékony ellátórendszer kialakítása csak az új könyvtárépület elkészülése után valósulhatott meg, de ez sem hozott teljes sikert.

Szakdolgozatom témaválasztása kötődik eredeti hivatásomból adódó magas empátiás készségemhez, mely vonz az elesettek és rászorultak felé. Ez a képesség ad motivációt arra, hogy másokon tudásomhoz és lehetőségemhez képest segítsek. Szeretném feltárni, hogy melyek azok a hiányosságok, melyek sürgős változtatásra szorulnak ahhoz, hogy a könyvtárunk eleget tegyen törvényi és emberi kötelezettségének. Bemutatom, hogy milyen nagy a felelőssége a könyvtárosnak egy fogyatékos és hátrányos helyzetű olvasóval,

könyvtárlátogatóval szemben. Meg kell találni a célcsoportokat, és a megfelelő módot is a segítségre.

Egy társadalomban természetesen lehetnek egyenlőtlenségek, hiszen személyiségenként különbözőek vagyunk. A lényeg mégis az esélyegyenlőség lenne, vagyis az, hogy társadalmi okok ne akadályozzák meg az embereket abban, hogy a bennük rejlő lehetőségeket kiteljesíthessék. Mindenkinek meg kell arra adni az esélyt, hogy kihozhassa a maximumot magából, és az őt megillető helyet elfoglalhassa a társadalom ranglétráján. Minden állampolgárnak joga van emberhez méltó életet élni. Ez kell, hogy vezérelje a felelős kormányzati szerveket, de minket, kulturális területen dolgozókat is. Nekünk nincs módunk arra, hogy anyagi javakkal támogassuk ezeket az egyéneket, de arra lehetőséget kaptunk, hogy egy magasabb eszme – a kultúra és a könyvek-segítségével olyan érzéseket és eszméket adjunk a kezükbe, amitől ismét teljes értékűnek és nem utolsósorban embernek érezhetik magukat. Meg kell próbálni olyan segítséget adni a kezükben, aminek a segítségével el tudnak azon az úton indulni, amely hátrányukból kimozdíthatja életüket. Ebben a helyzetben sokszor az is támaszt jelent, ha információt kapnak azokról a helyekről, ahol segítséget kaphatnak életükben.

Az idősekre külön gondot kell fordítani, hiszen öregedő társadalmunk miatt egyre több nyugdíjas korú ember él közöttünk. Nagyon sokan magányosan és rossz anyagi körülmények között él. A velük való kapcsolattartás sokszor az egyetlen lehetőség számukra a külvilág felé. Városunkban három nyugdíjas csoport is működik, de még így is sok magányos idős ember él itt.

A másik kiemelkedően fontos feladat a gyerekekkel való foglalkozás. Ez azért fontos, mert a fiatalok egyre kevésbé tudnak szabadidejükben magukkal mit kezdeni, nincsenek tisztába saját személyiségük adta lehetőségekkel. Egyre kevesebb jelentőséget tulajdonítanak a tanulásnak, így iskola után sem az lesz az első feladatuk, hanem valamilyen haszontalan tevékenységgel töltik el idejük nagy részét. Ezért kellene lehetőség szerint még több foglalkozást és programot

készíteni számukra, hogy így legalább hasznosan és átvitt értelemben tanulással teljen el idejük.

Fel kell kutatni, hogy melyek azok a kiaknázatlan lehetőségek, melyek az adott tárgyi, anyagi, és személyi feltételek mellett megvalósíthatóak lennének egy még jobb és humánusabb információs központ elérése érdekében.

2. Dunaharaszti rövid bemutatása:

Dunaharaszti Budapesttel közvetlenül határos település. Északon Soroksárral, keleten Alsónémedivel, délen Taksonnyal szomszédos, nyugaton a Duna soroksári ága alkotja természetes határát, itt hajókikötővel is rendelkezik. A város a Pesti-síkság, a Solti-lapály és a Kiskunság találkozásánál terül el. A tájat az Ős-Duna kavicshordaléka építette. A bányahomok mellett szikes területek is találhatók. Az éghajlat alföldi jellegű. Az állandó népesség összetétele: magyar, német, cigány és bolgár.

A mai város területén késő bronzkori urnatemetőt és szarmata temetőt tártak fel a régészek, aranylelet is került elő. A rómaiak idején kereskedelmi út vezetett át a Dunán e térségbe. Védelmére erődöket emeltek. A honfoglalás idején Árpád fejedelem szállásterületéhez tartozott. Közvetlen szomszédságában a honfoglaló fejedelem unokája, Taksony vezér alakított ki szállásterületet. Ennek is tulajdoníthatóan a terület királyi birtok volt a középkorban. Nevét először a tatárjárás előtt, 1229-ben említi egy oklevél. 1270-ben Taksony határának bejárásakor szólnak a haraszti erdőkről. Mátyás király uralkodásának időszakában a térség legnagyobb iskolával is rendelkező települése volt. A török időkben teljesen elpusztult. A helység Buda török alóli felszabadítása idején pusztulhatott el, de egy évtized múltán újra kezdett népesedni. 1696-ban 45, 1703-ban 82 családfőt regisztráltak.

Ez idő tájban már folyamatban volt a német lakosság megtelepedése a vidéken. Az elsők között német ajkú telepesek érkeztek a községbe.

Mintegy 200 évig Haraszti folyamatosan fejlődő, németajkú község. A település rövidesen ismét területközponttá vált. Plébániájához hat környékbeli község tartozott. A Rákóczi szabadságharc bukása után új birtokosai lettek Dunaharasztinak: a báró Laffert família tagjai. A XVII. század végén Forstner Károly által építtetett fatemplom helyén 1718-19-ben Laffert Ferdinánd emeltetett új templomot, ez azonban hamarosan szűknek bizonyult. Ezért lebontották, s a helyén Jendrassyk Alfréd tervei alapján neogótikus stílusban

1903-ban felépült az új templom, melyet 1904. augusztus 20-án szenteltek fel Szent István király tiszteletére.

A helység növekedése közel kétszáz évig csak átlagos ütemben zajlott. A főváros közelsége adhat arra magyarázatot, hogy a XX. század első felében lényeges növekedés állt be. Az itt élők közel 40 %-a dolgozott az iparban és a mezőgazdaságban, Az ipar jelenléte számottevő már a századelőn is. Az új, nagyobb fellendülés a XIX. századi vasútépítésekkel kezdődik. Az új vasútvonalak révén a község egyszerre nagyon közel kerül Budapesthez, s alig 20-30 év alatt a környék egyik legjelentősebb településévé válik. Így alakul ki a több szerepkörű község, Dunaharaszti, mely a Millennium idején kapta – a korábbi Haraszti név helyett – végleges mai nevét.

Dunaharaszti történetében az utolsó tíz év fejlődése megváltoztatta az ezredfordulóra a település szerepét. A város az elmúlt években igen nagy gazdasági fejlődést ért el. Ennek nyomán megháromszorozódott a város munkahelyeinek a száma. Az ingázás lecsökkent, és Dunaharaszti ipari-kereskedelmi szerepkörű, a térség más települései számára is munkalehetőséget biztosító területi központtá vált. Több jelentős vállalkozás költözött elsősorban a település határában kialakított iparterületre. A Budapestet körülvevő agglomerációs övezet egyik legfontosabb ipari munkahelyi, kereskedelmi és oktatási-művelődési központjává nőtte ki magát. Pest déli kapuja lett, melyet sokrétű és sűrű közlekedési hálózat köt össze a fővárossal és a környező településekkel. Rohamosan fejlődő Iparterülete közel 4000 embernek ad munkalehetőséget. Bölcsődéje, 4 óvodája, 3 általános iskolája és 1 középiskolája biztosít az itt lakó és idejáró gyermekek részére színvonalas nevelést és oktatást. Nagy élelmiszer áruházak, folyamatosan bővülő egészségügyi hálózat, színvonalas kulturális, művészeti rendezvények, könyvtár és művelődési ház, helytörténeti emléktár, zeneiskola szolgálják a helyben lakó és ide látogató emberek kiszolgálását, kényelmét, művelődését és szórakozását. Római

katolikus, református, evangélikus és baptista egyházközösségek látnak el helyben egyházi feladatokat.

A város két műemlék jellegű épülettel rendelkezik. A Granárium az 1710-es években épült barokk stílusban. Az 1800-es években gabonatárként használták, majd a XX. században átépítették. A földszintes épület teknőboltozatos középső helyiségében falfestmények nyomai találhatók. A másik épület a XIX. század elején klasszicista stílusban épült kastély, melyben jelenleg a Városháza működik.

Dunaharaszti már a századfordulón is a pestiek kedvelt üdülőhelye lett, de a mai polgárok is szívesen látogatnak ide a Ráckevei-Soroksári Duna partja vagy a bányatavak mentén épült hétvégi házaikba. A városnál húzódó Holt-Duna természetvédelmi terület, de védett a Kálvária domb is növényritkaságai miatt. A fehértörzsű öreg nyárfákkal, nádasokkal, úszólappal szegélyezett terület csodálatos természeti világa ritka és nagyon vonzó látványosság.

A város 1993. szeptemberében kötött együttműködési megállapodást a németországi Altdorf bei Nürnberg várossal a testvérvárosi kapcsolat létrehozása érdekében. A partneri együttműködés keretében kulturális, idegenforgalmi, sport és nyelvismereti kapcsolatok épülnek ki.

Dunaharaszti nagyközség 1999-ben kezdeményezte – a képviselő-testület döntése alapján – várossá válásának elnyerését. A rendszerváltozás 10. évében, a magyar állam fennállásának 1000. évfordulója, a kereszténység 2000. évében és mindjárt az első évben, fejlődési eredményeit figyelembe véve: a városi címre érdemesnek nyilváníttatott.

„A várossá nyilvánítás 2000. július 1-ei dátummal történt, míg a várossá avatási ünnepségre, az okmányok és a város díszes kulcsának átadására 2000. október 1-én került sor. Dunaharaszti nagyközség története ezzel véget ért. De

egyidejűleg megkezdődött immár Dunaharaszti város – remélhetőleg sikerekben gazdag – új története."[1]

3. Visszatekintés, előzmények:

3.1. Az alapítást megelőző évtizedek

Az 1870-1880-as évektől az I. világháborúig terjedő időszak – a „boldog békeidők" évei voltak, és hazánk egyik leggyorsabb fejlődési szakasza. Már nem csupán a gazdaság fejlődik, de a kultúra iránt is igény jelentkezik. Bizonyíték erre a következő tétel 1891. December 12-én a helyi képviselő-testületi jegyzőkönyvben, amely húsz-huszonöt esztendő viszonylatában 1900. májusára vonatkozóan említi: „Ingyenes népkönyvtár létesítése felette kívánatos és szükséges lévén, örömmel fogantatik, és kérelmezése elhatároztatik:"

Majd 1907. novemberében „Községi népkönyvtár felállítása megtörténtetik. Határozat a könyvek kezeléséről:"

A megélénkülő társasági élet gazdagon szerveződő civil szervezeteket hoz létre. A Rákóczi-ligeten létrejött Tisztviselő Telepen működő Rákóczi-ligeti Polgári Dalkör ígéri 11. pontjában, hogy többek között könyvtárat alapít, dal és zeneismereteket terjeszt. A szervezetek vezetői közül később sokan bekapcsolódnak a község politikai életébe is.

1918-ban megalakul többek között az akkor országos szinten ellenzési Szociáldemokrata Párt helyi szervezete is. Alapszabálya szerint célja a politikai képzettség fejlesztése. Ezt szolgálja, hogy működése során könyvtárat tart fenn, esetlegesen könyveket ad ki. Erre az időre már valószínűleg megszűnt a korábban alapított községi könyvtár, bár egy alkalommal külön is kap ajándékba nagyobb könyvszállítmányt a települése. A könyvtárak elsősorban a polgári iskolákhoz kapcsolódnak, vagy különböző helyi társadalmi egyesületekhez kötődnek.

[1] In.: Dr. Helméczy Mátyás: Dunaharaszti története I-III. kötet. Helytörténeti Emléktár, 2000.

Az első világháború után Dunaharasztin újra megindult civil szerveződések aktív szerepet játszottak a gazdasági és társadalmi élet helyreállításában. Ekkor már 40 egyesület szerepelt a község közéletében. A Keresztény Polgári Kör tagjai 1927-ben létrehoztak egy több száz kötetes könyvtárat is, amelyet az úgynevezett „könyvtáralapból" tartottak fenn és bővítettek, és amelyet Szabó Ferenc könyvtáros gondozott. A Dunaharaszti Önképzőkör alapszabálya is megfogalmazta, hogy működésének célja: tagjainak „szellemi és testi nevelése, s ezúton anyagi jólétének előmozdítása." Ennek elérése érdekében könyvtárat is tartott fenn, ahonnan a tagok vasárnaponként kölcsönözhettek. A Dunaharaszti Társaskör is szervezett könyvtárat, ám később ez az egyesület a Keresztény Polgári Körbe olvadt be. A Dunaharaszti Keresztény Olvasókör Szelényi Zoltán elnökletével, azzal a céllal jött létre, hogy a keresztény vallás erkölcsi szellemét és a hazafias érzést, a közművelődést és az összetartozást fejlessze, különösen az elszegényedett emberek felkarolásával. E társaskör a harmincas évek közepéig működött.

3. 2. Az alapítás utáni évtizedek

A mai dunaharaszti könyvtárat 1954-ben alapították. Dunaharasztin a II. világháborút követő évtizedekben is élénk kulturális élet folyt, noha hosszú ideig igen mostoha körülmények között, szerény lehetőségekkel. Könyvtár létesítését már 1949-ben elhatározta a község vezetősége, ám a ma is működő intézmény alapítására csak 1954-ben került sor. Kezdetben a művelődési házban működött egy népkönyvtári szekrény, hogy magyar nyelvű szép- és ismeretterjesztő irodalom gyűjtésével a község lakóinak olvasási igényeit kielégítse. Ez igen szolid indulást jelentett, hiszen mindössze 500 kötettel, alig 40 olvasóval. Még jó néhány évig nem volt az intézménynek önálló alkalmazottja sem.

1960-ben fiókkönyvtár nyílt a mai Fő út 84. Szám alatt, később pedig a Rákóczi-ligeten is. A beiratkozott olvasók létszáma már elérte a 1000 főt és az

évi kb.: 40000 db kölcsönzést. 1964-ben az intézmény tágasabb, önálló helyiséghez jutott. Itt megalakult a Könyvbarát Társaság is, amelynek célkitűzése volt, hogy a község felnőtt lakosságának legalább 10-15 %-a beiratkozott könyvtári olvasóvá váljon.

1967-ben a könyvtárat irányító Csáki Illésné már 12000 darabos könyvállományról, 2200 fő beiratkozott olvasóról és 66000 darabos kölcsönzésről rögzíthetett adatokat. 1969-től katalógus építését rendelték el, erre a feladatra Dinnyés Lászlónét alkalmazták. A könyvtáros kollégák a Magyar Nemzeti Bibliográfiából szerzeményeztek. Az új, szabványnak megfelelő könyvkatalógus alapját az akkori könyvtárellátótól az Állami Könyvterjesztő Vállalattól szerezték be, egyenként válogatva hozzá a katalóguslapokat. Amikor a könyvtárépület életveszélyessé vált, ideiglenesen a Tanács dísztermében helyezték el a könyvállományt. Fiókkönyvtár is létezett ekkortájt a Dáninger Vendéglő egyik termében. A főkönyvtár épületének tatarozása után a könyvtár munkatársai 1977-ben költözhettek az állománnyal a Dózsa György út 32. szám alá. A két főállású könyvtáros mellett egy tiszteletdíjas kisegítő reggel 9-től 11-ig, majd délután 14-től 19 óráig fogadta az olvasókat.

Az 1970-es években három helyen: a főkönyvtár a Dózsa György úton, a gyermekkönyvtár a mai Hunyadi János Általános Iskolában és a fiókkönyvtár a Mindszenthy úti Meszerits-házban működött. Az olvasói létszám 1977-ben 2400 fő volt, az állomány pedig 28000 kötet könyv, amit gazdag dia- és hanglemezgyűjtemény is kiegészített. Ez a könyvtár már irodalmi esteknek, író-olvasó találkozóknak is helyett adott.

1983-ban Csáki Illésné nyugdíjba vonulása után Táborosi Zoltánné lett a könyvtár vezetője, aki az 1989-ben József Attila Művelődési Ház és Könyvtár címen összevont helyi közművelődési intézményt igazgatta.

Régóta megfogalmazott igény volt a Rákóczi-ligeten egy fiókkönyvtár megnyitása, mely igen mostoha körülmények között a Némedi út 27-ben működött. Hégely Ferencné és Biró Jenőné könyvtárosok 1995-ig szolgáltatták

itt a könyvtári dokumentumokat, míg a tulajdonos a bérleményt felmondta. A részleg ezért ideiglenesen a Táncsics utcai művelődési ház egy szép, felújított épületszárnyába került, amely a ligeti lakosság kedvelt találkozóhelyévé is lett.

3.3 A könyvtár jelene

1998. október 12-én megépült Dunaharaszti új könyvtára. A 30 millió forintos beruházás részben címzett állami támogatás, illetve helyi forrásból került finanszírozásra.

A korábbi feltételekhez képest óriási minőségi javulást jelentett ez az új fejezet a könyvtár életében. Immár többszörösen megnövelt alapterületen és két szinten várhatjuk az érdeklődőket. A könyvtár a több tízezer kötet könyvvel, magyar és külföldi folyóiratok széles választékával, műsoros videofilmekkel, hanglemezekkel, Internet hozzáféréssel, számítógépes lemezek százaival szolgáltat a város felnőtt és gyermeklakosságának. Felkészült és kedves szakemberek a hagyományos, meghitt könyvtár színvonalát a kulturált modernséggel egyesítik.

2001-ben a Városi Könyvtár szervezetileg különvált a József Attila Művelődési Háztól, és immáron önálló városi kulturális intézményként a hányatott sorsú dunaharaszti könyvtár végleges otthonra lelt, mégpedig igényes, szép környezetben, amely városunk egyik büszkesége. Az új könyvtárépület 404 m2-rel növelte az eddigi alapterületet.

1997-ben Dunaharaszti Önkormányzata elnyerte a Művelődési Minisztérium „Könyvtárpártoló Önkormányzat – 1997” kitüntetést. [2]

[2] In.: Dunaharaszti Városi Könyvtár honlapja www.dhbiblio.hu. Táborosi Zoltánné munkája

3.3.1. A könyvtárépület rövid bemutatása

A bejárat a kölcsönző térbe nyílik. Itt találkozhatnak a könyvtár munkatársaival, akik a kölcsönző pultnál fogadják látogatóinkat. A földszinten találhatók a szépirodalom és ismeretterjesztő irodalom csoportjai, a katalógus, a felhasználói számítógép és a folyóirat-olvasó. Az emeleten a gyermek- és kézikönyvtár, a helytörténeti gyűjteményünk nyert elhelyezést. Az elektronikus és audiovizuális dokumentumokat tartalmazó különgyűjteményünket a régi könyvtárépületben helyeztük el, mely a Baktay tér felőli bejáraton keresztül látogatható.

A Dunaharaszti Városi Könyvtár munkatársai figyelembe véve a városi lakosság meglévő kulturális igényeit és az új információs követelményeket, igyekeznek korszerű szakmai és információs tevékenységet nyújtani. A közösség szükségét látja, hogy a társadalom könyvtárképe pozitívan változzon, ezért a könyvtári munkát úgy szervezi, hogy a lakosság legszélesebb rétegei is megismerjék tevékenységét, szolgáltatásait.

3.4. A kiinduló alappont

Dolgozatom kiindulópontja az ellátandók körének meghatározása, azaz kiket tekintünk ma hátrányos helyzetűnek. A többféle megközelítési lehetőség közül egy olyan felosztást választok, amelyhez kapcsolódva jól körvonalazhatók a hátrányok enyhítését szolgáló könyvtári megoldások is.

A hátrányos helyzet a társadalom elemzésével foglalkozó szakemberek körében is sokat vitatott fogalom. Nem tekintem feladatomnak, hogy a fogalmakat újraértelmezzem, hanem egy rövid összefoglalót készítek belőlük. Mivel a hátrányos helyzet kifejezését a szakemberek másképp értelmezik, ezért fontos ennek a fogalomnak a pontos behatárolása, és azonosítása.

4. A hátrányos helyzet

Minden társadalomban találkozunk olyan csoportokkal, akik a társadalom többi tagjához képest hátrányban élnek. Ez különböző formában nyilvánul meg, és az oda vezető okok is többfélék lehetnek. A végeredmény azonban mindig az, hogy ők a társadalom perifériájára kerülnek, és így a többi állampolgárhoz képest hátrányba kerülnek.

A könyvtáraknak mindig is volt szociális funkciójuk, és ez folyamatosan a társadalom változásával együtt átalakult. Modern világunkban nemcsak a tudás értéke, hanem a tanulás jelentősége is egyre jobban megnő. A könyvtáraknak, mint nyílt intézményeknek szolgáltatásaival kötelessége minden társadalmi réteg számára biztosítani az információkhoz való hozzáférést. A közművelődési könyvtárak azért tudnak hídként funkcionálni a különböző társadalmi rétegek között, mert ezek az intézmények rendelkeznek azokkal az adottságokkal, amelyek révén a hátrányban lévő információs tudáshoz jut. A hátrányos helyzetűek mind rossz anyagi körülmények között élnek, így nincs lehetőségük önerőből az információszolgáltató eszközöket megvásárolni. Ennek a társadalmi csoportnak a helyzetükből kiutat csak a tudás adhat. Az ismeretek forrása számukra a könyvtár lehet. Ez által tudják a szociális funkciót beteljesíteni az intézmények. [3]

Az információhiány mindenképpen művelődési hátrányt jelent, és ez egy sor más hátrány sorát vonja maga után. Ismeretekhez jutni mindenkinek egységesen joga van, hiszen a művelődéshez való jog alkotmányos jog. A könyvtári törvény fogalmazza meg, hogy mindenki számára megkülönböztetés nélkül egyformán kell a szolgáltatásokat nyújtani, biztosítani kell az információhoz való hozzáférést. A rendszerváltás után kialakult nagy társadalmi változások után a könyvtárakra hárult ennek a speciális igényekkel megjelenő társadalmi csoport igényeinek a kielégítése. Ez komoly kihívást jelentett minden

[3] In.: Tóth Máté: A könyvtáros szakma szereplehetőségei a digitális korban. www.ki.oszk.hu/strategia/eletpaly.html 15-16. oldal

intézményben dolgozó számára. Napjainkban a gyűjteményközpontú könyvtár szerepe fokozatosan átalakul felhasználó- központú könyvtárrá, amely a felhasználók igényét veszi figyelembe. Előtérbe kerül az információközvetítés. [4]

A hátrányos helyzet megítélése mindig relatív, viszonyításokkal és összevetésből fogalmazható meg, írható le. A koordinátarendszert, amiben ez az értékelés történik, az életminőséget meghatározó tényezők alakítják. [5]

4.1 A hátrányos helyzet fogalma:

Periférikus helyzetbe szorult csoport, akik a társadalom egészéhez képest súlyosan és tartósan hátrányba kerültek.

A hátrány származhat:

- biológiai – egészségi okból: fogyatékosság,
- társadalmi – gazdasági okból: munkanélküliség, hajléktalanság, szegénység, idős kor,
- pszichológiai – társadalmi okból: deviáns magatartás, etnikum, nyelv, vallás, megváltozott normarendszer. [6]

Az elmúlt évtizedekben gyökeresen átalakult a társadalmi - gazdasági – és a szociális helyzet, melynek következményeként a társadalmi hátrányoknak új formái jelentek meg: ezek a már említett munkanélküliség, hajléktalanság, szegénység, deviancia. A társadalmi hátrányban lévők valamennyi csoportja megjelenik a könyvtárakban. Valamennyien a társadalmi változások vesztesei, akik anyagi források hiánya, a késztetés-, a társadalmi kapcsolatok- és az információk hiánya miatt kiszolgáltatott, függő helyzetbe kerültek. Ezek a tényezők gyakran elősegítik a folyamatos lesüllyedésüket, mely gyakran megállíthatatlan. A hátrányok gyakran halmozódnak és kapcsolódnak

[4]In.: Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő olvasók könyvtári ellátása. Könyvtári figyelő, 47. évfolyam, 2001. 1. szám

[5] In.: Bobokné Belányi Bea: A hátrányos helyzet megítélése, és társadalmi elfogadottságának változása Könyvtári figyelő, 49. évfolyam 2003. 3. szám

[6] In.: Katsányi Sándor: A könyvtár szociális feladatai. In: A könyvtár szociális funkciója. OSZK-KMK Budapest, 1995.

egymáshoz, mely még nehezebbé teszi a segítségnyújtás lehetőségét. Igényeikre nem mindig lehet a hagyományos szolgáltatásokkal válaszolni.

4.2. A hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása

A hátrányos helyzetűek megfelelő könyvtári ellátásának biztosításában abból az alapelvből kell kiindulni, hogy velük kapcsolatban a könyvtáraknak ugyanazokat a funkciókat kell betölteniük, mint az átlagos állampolgárok ellátása során. A hátrányos helyzetű használók ugyanúgy a tanulás, a munkavégzés, a szakmai fejlődés segítését, a mindennapi életvitel, az életvezetés információkkal való megkönnyítését, az életminőség javítását (önépítés, közösségi élmény) várják a könyvtáraktól, mint az átlagos könyvtárhasználó állampolgárok. Különbség viszont az információ elérésének módjában (fogyatékkal élők esetében), esetleg a speciális élethelyzetekre vonatkozó információ tartalmában (társadalmi hátrányokkal bírók esetében), vagy annak nyelvében, kommunikációjában (kisebbségek, eltérő kulturális gyökerekkel rendelkezők esetében) lelhető fel. Ezeket a feltételeket kell tehát a könyvtárban megteremteni. A harmonikus kapcsolat a hátrányban lévő felhasználók és a könyvtár között csak úgy valósulhat meg, ha adott a megfelelő feltételrendszer számukra.

4.3 A hátrányt okozó állapotok

4.3.1 Biológiai, egészségi okból adódó hátrányos helyzet

A fogyatékkal élők köre

"Fogyatékos személy: az, aki érzékszervi - így különösen látás-, hallásszervi, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során". [7]

A fogyatékkal élők számára a feladat az állapotuk elfogadása, az ezzel való együttélés. Külső segítséget elsősorban életminőségük javításához igényelnek. A könyvtári ellátásban az információkhoz, a dokumentumokhoz vagy azok tartalmához való fizikai és intellektuális hozzáférést, a közösségi élet eseményein való részvételüket kell biztosítani, az állapotuknak megfelelő formában.

Annak a fogalomnak a meghatározására, hogy ki számít fogyatékosnak, két megközelítés különböztethető meg: a szociális és az orvosi. A kettő közül az orvosi megközelítés az elterjedtebb. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1980-ban, a Károsodások, fogyatékosságok és hátrányok nemzetközi osztályozásának első kiadásában az orvosi megközelítésből indult ki. E meghatározás szerint a fogyatékosság valamely testi vagy mentális képesség károsodása, olyan képességeké, amellyel mások egy elfogadott norma szerinti mértékben rendelkeznek. Ez a fajta meghatározás a fogyatékosság meghatározásakor kizárólag az egyénből indul ki.

A társadalmi megközelítés ezzel szemben egy adott környezeti helyzet keretében értelmezi a fogyatékosságot, azokra a módokra figyel, ahogyan a külső tényezők kényszerítik az embert a fogyatékossá válás útjára. A társadalmi megközelítés értelmében egy képesség károsodása önmagában még nem számít

[7] In.:(1998. évi XXVI. Törvény 1. fej. 4. §)

fogyatékosságnak. Fogyatékká akkor válik, ha a társadalom oly módon kezeli e tényt, hogy az hátrányossá válik a károsodott személy számára. Úgy is mondhatnánk: a testi vagy mentális károsodásból közvetlenül nem fakad társadalmi hátrány. A *társadalmi hátrány* abból származik, ahogyan *társadalmi környezete* a sérült emberhez viszonyul, ahogyan őt kezeli. A mozgás korlátozottsága valóban egy ember képességeivel kapcsolatos személyes tény. Az azonban, hogy a mozgási képességükben korlátozott emberek számára nem gondoskodnak kisegítő eszközökről (például rámpákról), amelyek lehetővé tennék számukra, hogy középületekbe vagy áruházakba bejussanak, a társadalmi környezettel kapcsolatos tény. A halláskárosodás az egyént érintő tény, ha azonban a halláskárosodott egyéntől megtagadjuk a lehetőséget, hogy a tömegkommunikációs eszközökhöz hozzáférjen, az már a társadalmi környezettel kapcsolatos tény. A mentális károsodás ugyancsak az egyén képességeivel kapcsolatos tény, az viszont, hogy a mentálisan sérült embereket intézményekben különítik el, jóllehet képesek lennének közösségben élni, ismét csak a társadalmi környezettel kapcsolatos tény. Mindenféle károsodás az egyénnel kapcsolatos tény, az a foglalkoztatási politika azonban, amelynek következtében aránytalanul kevés sérült embert találunk a munkahelyeken, jóllehet számos munkakört el tudnának látni, a társadalmi környezettel kapcsolatos tény… „Az Egészségügyi Világszervezet nemrégiben felülvizsgálta a fogyatékosság általa korábban alkotott meghatározását. Az újonnan megjelentetett nemzetközi osztályozásban egyfajta átfogó fogalomként kezeli a fogyatékosságot, és az orvostudományi meghatározást egyesíti a társadalmival. A károsodás tényéből indul ki, de elismeri azt a szerepet is, amelyet a társadalmi környezet játszik a károsodott emberek tevékenységének korlátozásában.” [8]

[8] Vö.: Társaság a Szabadságjogokért www. Tasz.hu

Fogyatékosság fogalma

Bármilyen testi, szellemi, érzékszervi vagy működésbeli hiányosság. Lehet veleszületett vagy betegségek következtében kialakuló, állandó vagy átmeneti természetű. A veleszületett fogyatékosságok egy része megelőzhető genetikai tanácsadással, a terhesség alatti ultrahang és laboratóriumi vizsgálatokkal, a születés után egyéb szűrővizsgálatokkal. A fogyatékosság hátrányos helyzethez vezet az érintett társadalom szerepének betöltése, a közösség életében való részvétel során. A helyzet kialakulásában meghatározó szerepe van az ún. környezeti feltételeknek: az ember által alkotott fizikai környezetnek, a fogyatékosokról való gondoskodásának, a fogyatékkal élő emberekkel szemben tanúsított magatartásnak, a jogi szabályozásnak. A fogyatékos ember sérült funkcióinak helyreállítása ill. a korlátozottság mérséklése rehabilitációval érhető el. A fogyatékosság szociális kérdésként, a rehabilitációt érintő, valamint emberi jogi problémaként közelíthető meg. A fogyatékos emberek érdekérvényesítésének fontos eszközeit az érdekvédelmi szervezetek.[9]

Fogyatékosság: főcsoportjai a következők:

értelmi fogyatékosok,
hallási fogyatékosok,
látási fogyatékosok,
beszédfogyatékosok,
mozgásfogyatékosok,
érzelmi, akarati fogyatékosok,
halmozottan fogyatékosok.

[9] In.: Magyar Nagylexikon 8. kötet

Értelmi fogyatékosok

A központi idegrendszer fejlődését befolyásoló örökletes és környezeti hatások miatt alakul ki, amelyek következtében az általános értelmi képesség az adott népesség átlagától - az első életévektől kezdve- számottevően elmarad, és amely miatt az önálló életvezetés jelentősen akadályozott.

Azok a gyermekek és felnőttek, akiknek állapotát az értelmi fogyatékosság befolyásolja elsősorban az értelmi funkcióképességekben, a tanulásban, a szociális alkalmazkodásban és a munkában kerülnek hátrányba. Régebben gyengeelméjűeknek, szellemi fogyatékosoknak vagy oligofréneknek is nevezték őket. Ezen kifejezések használata ma már nem ajánlott. A pszichiátria a fogyatékosság súlyossága szerint enyhe, mérsékelt, súlyos és legsúlyosabb fokban sérült értelmi fogyatékosokról tesz említést. A besorolást az egyén adott, jelenlegi funkcionálási szintje szerint, pszichometriai és más vizsgálatokkal végzik el, függetlenül az állapot természetétől vagy okától. A gyógypedagógia a sajátos nevelési igények szerint megkülönböztet az értelmi fogyatékosok népességén belül tanulásban akadályozottakat és értelmileg akadályozottakat. A két csoport tagjai jelentősen eltérnek egymástól az értelmi és kommunikációs képességek, a tanulási lehetőségek, a szociális alkalmazkodás, a felnőttkori élethelyzet, valamint a társadalmi megsegítés időtartama, formái és eszközei szerint. A sérültek elkülönítendők azoktól, akik elmebetegségben szenvednek, ill. azoktól, akik nehezen tanulnak, de tartós, átfogó tanulási képességzavart nem mutatnak (tanulási zavar, teljesítmény - és viselkedészavarral küzdők).[10]

Abból kell kiindulni, hogy az ember egyedi fejlődése során az idegi struktúrák lassan differenciálódnak, és az idegsejtek nem képződnek újra. Ez egy biológiai tény, és ezt összevetve az idegrendszert károsító tényezők

[10] G.dr. Szabó Terézia: Gyógypedagógiai alapismeretek 5-6. oldal. Nyíregyházi Főiskola Képzési és Továbbképzési Intézet 1997.

sokféleségével, belátható, hogy az egyén, élete folyamán, mentálisan nagyon különböző módon és mértékben sérülhet.

Amikor az értelmi fogyatékosokról, mint a gyógypedagógia tevékenységi területére tartozók egyik főcsoportjáról beszélünk, legelőször arra kell emlékeznünk, hogy a főcsoportok meghatározásakor aszerint osztjuk fel, hogy mi okozza a sérülést.

Ez esetben a főcsoport legalapvetőbb jellemzője az értelmi funkciók elsődleges sérülése.

Az értelmességet, amit azt pszichológiai tanulmányainkból tudjuk, különféle intelligenciavizsgáló tesztekkel mérjük és az IQ-ban (intelligencia quotiens) fejezzük ki. Azt kell megvizsgálni, hogy a pszichometria segítségével többé- kevésbé megbízhatóan, számszerűen is kifejezhető intelligenciaveszteséget mikor minősíthetjük értelmi fogyatékosságnak, illetve milyen ún. értelmességi skála szerint próbálunk meg tájékozódni a mentális sérülés különböző fokozatairól.

Az értelmi fogyatékosságról és a mentális sérülés fokozatairól a különböző országokban megoszlik a szakemberek véleménye. A fogyatékosok ügyével általában foglalkozó számos nemzeti és nemzetközi szervezeten túl speciális fórumok is alakultak az értelmi fogyatékosok ügyének képviseletére, pl. Nemzetközi Társaság az Értelmi Fogyatékosság Tudományos Tanulmányozására, vagy az Értelmileg Akadályozottak Társaságainak Nemzetközi Szövetsége. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO = World Health Organization) fogalmazta meg „Az értelmileg elmaradottak általános és speciális jogai”- ról szóló javaslatot, amelyet ajánlás formájában valamennyi ENSZ tagállamhoz eljuttatott. [11]

[11] In.: G.dr. Szabó Terézia: Gyógypedagógiai alapismeretek 5-6. oldal. Nyíregyházi Főiskola Képzési és Továbbképzési Intézet 1997.

Hallási fogyatékosok

A hallási fogyatékosság elnevezése a különböző mértékű és jellegű siketség, továbbá a nagyothallás gyűjtőfogalmaként használatos. A hallási fogyatékosság a hallószerv állapotjellegű, organikus, illetve funkcionális elváltozása, amely külső vagy belső kórokok (mechanikai, fizikai, kémiai, biológiai) hatására fellépő betegségek következményeként alakulhat ki.

A hallássérültek közé sorolhatók mindazok, akiknek fizikai hallásképessége az ép hallástól negatív irányú eltárást mutat. A hallási fogyatékosság súlyosabb formája a siketség, enyhébb formája a nagyothallás. A siketség a hallásérzékelés teljes hiányát fejezi ki. A nagyothallás tágabb értelmezése a hallásképesség lekülönböző fokú csökkenését jelenti.[12]

A hallássérültség gyűjtőfogalom, szinonimája a hallásveszteség, melynek minden fokát és típusát idesorolják. A hallássérültek két csoportra, a nagyothallókra és a süketekre, illetve a kettő között húzódó átmeneti sávra, a hallásmaradványos állapotra oszthatók. A hallásveszteség megítélése a legelterjedtebben a tiszta hangokkal mért küszöbaudiogram alapján, azaz az éppen még meghallott 125 és 8000 Hz (herc; a rezgésszám mértékegysége) közötti hangok meghallásáról készült diagram alapján történik. A küszöb-audiogramot mennyiségi és minőségi szempontból értékelik. A mennyiségi megítélésnél a különböző frekvenciákon mért hallásveszteség decibelben (dB) kifejezett mértéke szerepel. A 40 dB-t meg nem haladó hallásveszteség enyhe fokú, a 40 és 65 dB közötti közepes, és a 65-tól 95 dB-es a súlyos fokú nagyothallásnak felel meg. 95 és 115 dB között átmeneti sávról van szó, az ennél nagyobb kiesés süketséget jelent. A minőségi szempont figyelembevételének elsősorban a közepes fokúnál súlyosabb hallásveszteség által érintett frekvenciák (hangmagasságok) megítélésénél lehet szerepe. Egyértelműen csak az a személy minősül süketnek, akinek a hallása legfeljebb

[12] In.: Gyógypedagógiai lexikon. Szerk.: Mesterházi Zsuzsa, ELTE BGGYTF, Budapest, 2000.

az 500 Hz-es hangmagasságig terjed. A hallókészülékek rohamos fejlődésével, valamint a cochleáris implantációk beindulásával a gyógypedagógiai eljárásokat is bevonva (hallásnevelés, hallássérültek nevelési folyamata) egyre több esetben sikerül a hallássérültek kategóriáinak pozitív megváltoztatása, ami azt is jelenti, hogy csökken a süketség kategóriájába sorolható személyek száma.[13] Egy-egy egység sérülése azonban nemcsak a specifikus, ezúttal a hallási funkció kiesését vagy gyengülését okozza, hanem a személyiségfejlődés egészét megváltoztatja. Ily módon a hallássérülés megbontja a pszichés jelenségek funkcionális egységét, a kommunikációs akadályok következtében a gondolkodási műveletek sajátosan szerveződnek, lecsökken és átalakul a külvilágról való információfelvétel, lelassul az ismeretszerzés, nehezítetté válik a szocializálódás. A hallási fogyatékosságnak a súlyosság foka szerint igen sokféle változata lehet.

Látási fogyatékosok

A látás jelentősége rendkívül nagy az ember életében. Ismereteink túlnyomó többségét látás útján szerezzük. Az ép emberi szem látásélessége 100%, a vízus (visus, jele V) 1,0. Az éplátású emberek látásteljesítménye sem egyforma. A látás használatának képessége egyénenként különböző, igen sok tényezőtől függ. A korlátozott vizuális érzékelés, észlelés hiányos, torz ismereteket eredményezhet; a hiányos torz ismeretek emlékezeti szerveződése is hibás lehet, ami akadályozza a pontos fogalmak kialakulását. A köznyelvben "gyengénlátó" kifejezésen a látás mindenfajta romlását, csökkenését értik. Szemészetileg és pedagógiailag a "gyengénlátó" megjelölés pontosan körülhatárolt. Hazánkban gyengénlátónak tekintjük azokat a látássérülteket, akiknek a jobban látó szemén a szemüveggel javított látása a teljes látásnak 10-33%-a.[14]

[13] In.: Csányi Yvonne: Bevezetés a hallásérültek pedagógiájába. Budapest, 1994.
[14] Gyógypedagógiai alapismeretek. Szerk.: Illés Sándor. ELTE BGGYTF, Budapest, 2000.

A látószerv valamely részének (szem, látóideg, agykérgi központ) organikus v. funkcionális sérülése, amely a vizuális tapasztalatszerzést – a látáscsökkenés mértékétől függő mértékben – részlegesen v. teljes mértékben akadályozza. Tág értelemben látássérült (látási fogyatékos) az a személy, akinek látóképessége az ép láshoz viszonyítva csökkent. A látáscsökkenés öröklött vagy szerzett, organikus vagy funkcionális eredetű látássérülés következménye. A látássérülteknek a látássérülés súlyossága szerint három csoportja van: gyengénlátók, aliglátók és vakok. A szelekciós csoportok elválasztására szolgáló kritériumok országonként eltérőek. A gyengénlátás leggyakoribb okai a szem fénytörési rendellenességei (rövidlátás, túllátás, asztigmatizmus). A vizuális megismerés akadályozottsága következtében a gyengénlátás következménye lehet: a téri tájékozódás, a látás-mozgás összerendezettség (koordináció) zavara, mozgásos ügyetlenség, különösen a finommozgások (írás, rajzolás) terén. A látássérülés másodlagos kihatásaként szorongás, agresszió, túlzott érzékenység is kialakulhat. Megkülönböztetünk a csoporton belül: fényérzékenyeket, ujjolvasókat és nagytárgylátókat. Az aliglátást okozó leggyakoribb betegségek: az újszülöttek retinopátiája (ROP), veleszületett szürkehályog és nagyfokú myopia. Az aliglátók nagy többsége tartós vizuális információfelvételre nem képes, bár a normál (sík-) írást speciális segédeszközök segítségével elsajátíthatja. A látásmaradvány a téri tájékozódásban jó hatásfokkal felhasználható. Az aliglátás következményeként mozgáskoordináció-zavar és magatartásproblémák alakulhatnak ki. A vakok csoportjába tartoznak azok, akik fényt sem érzékelnek. Vakságot okozó leggyakoribb betegségek: méhen belüli vírusfertőzések, újszülöttkori retinopátia (ROP), veleszületett szürkehályog és zöldhályog (glaucoma). A később bekövetkezett vakság egyik leggyakoribb oka a cukorbaj. A látóképesség hiánya nagymértékben korlátozza a közvetlen ismeretszerzést, a képzetek és fogalmak tartalma eltér a látókétól. Mozgáslehetőségük korlátozott, ez kihatással lehet az egyes mozgásformák kialakulására. Különböző okokra visszavezethető sztereotip mozgások

(blindizmus) is kialakulhatnak. A vakság következményeként személyiségfejlődési, ill. szocializációs problémák is jelentkezhetnek. [15]

Beszédfogyatékosok

Egy adott nyelvi populáció azon tagjai (gyermekek, fiatalok, felnőttek), akiknek a beszéd- és nyelvi fejlődése különböző okok következményeként nem indul meg, lassan indul meg, kórosan késik, vagy a már kialakult beszéd/nyelv szenved különféle szinteken sérülést. A beszédfogyatékosok kommunikációs zavara a nyelv verbális és grafikus formáit, valamint a személyiségfejlődést egyaránt érintheti. Ők az ún. elsődlegesen kialakuló kommunikációs zavarban szenvedő személyek. Tüneteik elsősorban a hangadásban, a hangzó beszédben, a beszédfolyamatosság felbomlásában, a beszéd megértésében és kivitelezésében, valamint az írás, olvasás, számolás területén figyelhetőek meg. A látási, a hallási, a mozgási, az értelmi és a tanulásban akadályozottaknál mindezek másodlagos kommunikációs zavarok formájában jelennek meg. A beszédfogyatékosok osztályozása a vezető beszédtünet és a kóreredet figyelembevételével történik. Ennek megfelelően beszélhetünk megkésett és akadályozott beszédfejlődésűekről, akiknél különféle okok következtében a beszéd és a nyelv fejlődése elmarad az életkori átlagtól, illetve 3 éves korra sem indul meg. A megkésettek beszédkésésének hátterében idegrendszeri éretlenség, illetve a negatív környezeti hatás áll. Az átlagos fejlődésű gyermekekhez képest beszédelmaradásuk mennyiségi és nem minőségi. Az időben elkezdett logopédiai terápia lehetőséget ad a korosztályhoz való felzárkózásra. Az akadályozott beszédfejlődésű gyermekek beszéd- és nyelvfejlődési elmaradásának hátterében központi idegrendszeri sérülések húzódnak meg, amelyek a nyelvfejlődésükben nemcsak mennyiségi, hanem minőségi eltéréseket is előidéznek. Ezek a beszédészlelés, a beszédértés, a beszédkivitelezés területét érintik és a nyelvi szintek zavart működésében jelennek meg. Prognózisuk az

[15] In.: Illyés Sándor (szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek. Budapest, Tankönyvkiadó, 1976.

életkor, a súlyosság és a halmozottság függvénye. Az időben elkezdett, komplex logopédiai terápia az elmaradások csökkentését és a másodlagosan kialakuló pszichés tünetek kiküszöbölését teszi lehetővé. Súlyos esetekben a nyelvi maradványtüneteik egész életükön át fennállnak. A hadarók és a dadogók beszédritmus zavaraiban a beszéd folyamata, összhangja, szerkezete, ritmusa esik szét (hadarás). A hadaróknál fokozott beszédkésztetést találunk, amely ritmustalan, gyors beszédben ölt testet. Súlyosabb esetekben a beszédük teljesen érthetetlenné válhat a hangok, szótagok, szavak torzulásának, kihagyásának, összemosásának következtében. A dadogóknál a beszédritmus zavarának legfőbb tünete a beszéd közben fellépő görcsös megakadás, amely a kezdő szótag, hang ismétlésétől a hangképzési képtelenségig terjedhet (dadogás). Az afáziások az agyféltekék bizonyos területeinek sérülése miatt elveszítik a már kialakult beszéd/nyelv megértését, ill. annak kivitelezési képességét (afázia). A diszlexia, diszgráfia és diszkalkulia (olvasási, írási és számolási zavar) miatt a gyermek intellektusa nincs összhangban olvasási, írási, számolási teljesítményeivel, ezért támadnak tanulási nehézségei. A hangképzési zavarokban szenvedők a diszfóniások, akiknél a helyes hangadás nehézsége vagy képtelensége áll fenn. Hangképzésük túl feszített, préselt, rekedtes vagy túl levegős, renyhe. Kezelésük foniáter szakorvos és a logopédus közös feladata.[16]

Mozgásfogyatékosok

Mozgásfogyatékosoknál a mozgásszervrendszer veleszületett vagy szerzett károsodása a szervezet funkcionális képességeit, az egyén aktivitását maradandóan akadályozza; az egyén részére hátrányos helyzetet, korlátozott életvitelt okozhat. Gyógypedagógiai értelemben azokat a személyeket tartják mozgásfogyatékosoknak, akiknél a mozgásszervrendszer (tartó csont-, ízületrendszer és/vagy a mozgató izom-, idegrendszer) veleszületett vagy szerzett károsodása és/vagy funkciózavara következtében olyan jelentős és

[16] In.: Frint Tibor – Surján László: Hangképzés és zavarai. Budapest, Medicina Kiadó, 1969.

maradandó mozgásos akadályozottság van, amelynek következtében megváltozik a mozgásos tapasztalatszerzés, és a szocializáció csak nehezült körülmények között lehetséges. - A közösség osztályozására még nem jött létre egységes és teljes rendszer. A mozgásszervi károsodás orvosi szempontú rendszerezése, a keletkezés ideje, a kóreredet, a klinikai képet meghatározó fő tünet jellege és súlyossága szerinti differenciálás, egyféle rendszerezési lehetőség. Nevelési szempontú csoportosításnál az előzőkön túl - a kórfolyamat állandó, gyógyuló vagy előrehaladó jellegét, az életkort, valamint az életkornak megfelelő tevékenykedés-cselekvőképesség csökkenésének mértékét, a mozgáskorlátozott személy intelligenciaszintjét és egyéb képességeit, az átlagtól eltérő személyiségjegyeket és a szocializálhatóság mértékét is figyelembe kell venni. - A testtartási és mozgási funkciók, funkcionális rendszerek károsodása vagy hiánya, különösen veleszületett vagy korai életkorban szerzett károsodásoknál, nem tekinthető csupán a mozgás elszigetelt károsodásának. A mozgásos akadályozottság kihathat a gyermek pszichoszomatikus fejlődésére, cselekvéses tapasztalatszerzésére, interperszonális kapcsolatainak alakulására. A mozgásképesség csökkenése izolációt eredményezhet, amely nehezítheti a szocializációt. Mindezek alapvetően befolyásolhatják a gyermek megismerőképességét, érzelmi, akarati életének fejlődését, akadályozhatja az életkornak megfelelő képességek kibontakozását, az életkornak megfelelő cselekvőképességet, vagyis veszélyeztetheti az egész személyiség fejlődését. A mozgásfogyatékosok rehabilitációja éppen az előzőekből eredően többtényezős, melyben az orvosi rehabilitáció - a fő tünetre ható megelőzés, gyógyítás, helyreállítás - mellett döntő súlyú a gyógypedagógiai rehabilitáció. Célszerű ezt a komplex fejlesztő terápiát a lehető legkorábban, a korrekt orvosi diagnózis felállítása után elkezdeni. Így a sérültek személyiségfejlesztéséhez egyéni elbírálás szerint átmenetileg vagy tartósan életkor- és sérülésspecifikus pedagógiai és egészségügyi feltételek lehetnek szükségesek, amelyek a mozgáskorlátozottakra irányuló gyógypedagógiai-szomatopedagógiai

tevékenység révén biztosíthatók. A mozgáskorlátozott kisgyermekek korai fejlesztése komplex nevelési folyamat, magában foglalja a mozgásnevelést, az érzékelésészlelés és a kognitív képességek fejlesztését, szükség esetén a beszédnevelést, a kommunikációs képességek fejlesztését is. Segíti a szocializáció folyamatát, az érzelmi, akarati fejlesztést, családgondozást, tanácsadást. A korai gondozást az egészségügyi, a korai fejlesztő és a gyógypedagógiai szolgáltató központokban végzik. Integrált nevelés esetében a speciális szükségletek ellátása, a mozgásfogyatékosok gondozására nem kiképzett pedagógusok munkájának segítése az 1993-as közoktatási törvény szerint, gyógypedagógussal (szomatopedagógus), konduktor-tanítóval - főállású szakemberrel, vagy a gyógypedagógiai szakszolgálatok útján utazó tanárral oldható meg. A testi fogyatékosok gyógypedagógiai intézményeiben a nevelés, oktatás a mozgáskorlátozottságból eredő sérülésspecifikus feltételek figyelembevételével, az egyéni képességek, és adottságok mértékében folyik. A kettős vagy halmozottan mozgáskorlátozott tanulók a gyógypedagógiai egyéb intézményeiben tanulnak, további speciális nevelése szükségleteiknek megfelelően. Korai ellátás, óvodai és iskolai nevelést biztosít még a Mozgássérültek Pető András Nevelő és Nevelőképző Intézete, ahol konduktor-tanítókkal, az ún. motoros diszfunkciós gyermekek (központi idegrendszer sérülése okozta mozgássérültek) konduktív fejlesztése történik. A mozgáskorlátozott gyermekek speciális fejlesztésére, nevelésére, oktatására, a képzési kötelezettségre a Mozgásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság tesz javaslatot. Az isk. elvégzése után további adekvát egészségügyi gondozás, speciális sport, jogi és szociálpolitikai segítség indokolt, sok esetben további intézményes gondozás (Mozgássérültek Állami Intézete) teljes vagy részleges rehabilitációjuk érdekében. Felnőttkorban a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége nyújt egyéni, társadalmi és érdekvédelmi

támogatást, sportolási lehetőséget a Magyarországi Mozgáskorlátozottak Sportszövetsége és tagszervezetei. [17]

Érzelmi, akarati fogyatékosok

Erre a csoportra is jellemző, hogy a típusok, változatok száma rendkívül nagy, az elnevezések hasonlóan sokfélék (nehezen nevelhetők, problémásak, emocionálisan sérültek, érzelmileg-akaratilag zavartak, társadalmi fogyatékosok stb.). A csoportra jellemző fő tünet az érzelmi, akarati funkciók sérülése, ennek következtében válik sérültté a személyiségfejlődés, ínadaptálttá a személyiség. [18]

Céltudatos, külső vagy belső akadályok legyőzésére irányuló, aktív, jellegzetesen humán tevékenység, amelyben a cselekvést általános mérlegelési szakasz előzi meg, s különleges érzés, elhatározás kapcsolódik hozzá. Szakaszai: a) motívumok fellépése (felhívás, vágy, kívánság ébredése, célképzet keletkezése), a motívumok harca vagy a motivációs folyamat (ellentétes tendenciákon keresztül kialakuló cselekvési terv, előzetes „stratégia"), b) választás, elhatározás (döntés), szándék (lehetőségek, elképzelések és a realitás közötti harc, belső konfliktusok, vívódás, döntési holtpont, döntéshozó képesség), c) a cselekvés megvalósítása. W. James már különbséget tett az „egyszerű akarati cselekvés" (amikor a mozgás gondolata cselekvést vált ki, ideomotoros cselekvés) és azon cselekvések között, amelyek további tudatos elemet (döntést) tartalmaznak. A mai pszichológiában szembeállítják a tudatos figyelemmel irányított, kontrollált, akaratlagos cselekvést (pl. új, bonyolult vagy veszélyes mozgások) az automatikus, tudati ellenőrzést nem igénylő, szándéktalan cselekvésekkel (készség). [19]

[17] In.: Molnárné Lányi Ágnes: A mozgáskorlátozott gyermek nevelésének, oktatásának hazai lehetőségei. Gyógypedagógiai Szemle Különszám 1994. 62-70.o
[18] In.: G. dr. Szabó Terézia: Gyógypedagógiai alapismeretek. Nyíregyházi Főiskola Képzési és Továbbképzési Intézet. 1997.
[19] In.: Gyógypedagógiai lélektan III. rész. Szerk.: Illyés Gyuláné Tankönyvkiadó Budapest, 1992. 89-96.p.

Halmozottan fogyatékosok

Azok a gyermekek, fiatalok és felnőttek, akik fejlődését, tanulását, társadalmi beilleszkedését több területre kiterjedő fogyatékosság nehezíti. A halmozott fogyatékosság miatt akadályozott személyek csoportja rendkívül heterogén; a létrehozó primer sérülés keletkezésének ideje, súlyossága és a fogyatékosságok sokféle kombinációja befolyásolja a tüneti képet. A gyógypedagógiai nevelés gyakorlatában a gyógypedagógiai (speciális) nevelést igénylő személyeket sokáig olyan egydimenzionális szemlélet szerint ítélték meg, mely az egyes fogyatékossági kategóriákat önálló csoportnak tekintette. A sérülések az egyén biológiai, a fogyatékosságok pszichológiai, az akadályozottságok szociális működéseit érintik. Egy fogyatékossággal élő személy általában nem egyetlen körülírt problémával rendelkezik, társuló fogyatékosság esetében sem egyszerűen „kettős fogyatékosságról" van szó, hanem az érintett személy fejlődését sokoldalúan strukturált akadályozottságok együttese határozza meg, ahol a „vezetett fogyatékosság" megállapítása gyakran nem lehetséges.

A halmozottan fogyatékosok alcsoportokba sorolása didaktikai szempontból többféleképpen lehetséges. Az egyes fogyatékossági kategóriákhoz csatlakozó társuló fogyatékosságok felsorolásával, pl. értelmi fogyatékosok hallássérüléssel és/vagy látássérüléssel és/vagy mozgáskorlátozottsággal és/vagy beszéd- és nyelvfejlődési akadályozottsággal. Hallássérültek látássérüléssel (külön alcsoportként a siket-vakok) és/vagy értelmi fogyatékossággal és/vagy mozgáskorlátozottsággal. E csoporton belül speciális halmozódásként előfordulnak neurogén beszédfejlődési zavarok, diszfáziák és diszpraxiák, észlelési zavarok is. Látássérültek hallássérüléssel (külön alcsoportként a vak-siketek) és/vagy értelmi fogyatékossággal és/vagy mozgáskorlátozottsággal és/vagy beszéd- és nyelvfejlődési akadályozottsággal. E csoporton belül speciális halmozódásként jelennek meg autisztikus tünetek, esetleg autizmus,

súlyosabb téri orientációs zavarok, melyek nem egyszerűen a látáshiánnyal függnek össze, hanem idegrendszeri sérülés következményei. A vak-siketek, illetve a siket-vakok megkülönböztetését az teszi indokolttá, hogy melyik sérülés keletkezett korábban és milyen életkorban, ez a sérüléshierarchia ugyanis jelentősen befolyásolja a lehetséges tennivalókat. A mozgáskorlátozottak között, a fenti példák szerint, szintén előfordulhat halmozott formában minden más fogyatékosság.

A halmozottan fogyatékosok másik típusú kategorizálása a súlyosság szerinti. A komplex tüneti képben szereplő minden elsődleges és minden következményes fogyatékosság, akadályozottság különböző súlyosságú lehet, ezért így is igen sokféle kombináció alakulhat ki. A halmozottan fogyatékos személyek között jellegzetes típust képviselnek a súlyosan halmozottan fogyatékosok Esetükben leggyakoribb a súlyos, agyi eredetű mozgáskorlátozottság és a motoros beszédzavar kombinálódása, de a súlyos értelmi fogyatékosság is előfordulhat. Ők voltak a fogyatékos populációból a leginkább elhanyagoltak; emberi szükségleteiket, kommunikációs igényeiket sokáig nem ismerték fel, képezhetetlennek tartották őket. Külföldön néhány évtizede már kifejlődött a velük foglalkozó gyógypedagógiai részdiszciplína, érdekvédelmük, életfeltételeik humanizálása. Hazánkban mindez most van kialakulóban. A korai organikus agyi károsodások következményes tüneti képében is szinte törvényszerűen jelenik meg a halmozott fogyatékosság. [20]

[20] In.: Kiscsoportos lakóotthonok. Szerk: Lányiné Engelmayer Ágnes. Soros Alapítvány, 1999.

4.3.2 Társadalmi – gazdasági okból adódó hátrányos helyzet

Ennek okai: munkanélküliség, hajléktalanság, szegénység, idős kor.

Munkanélküliség

„Az minősül munkanélkülinek, aki a megelőző hónapban egyátalán nem (egy órát sem) végzett kereső tevékenységet, aktívan keresett munkát és készen áll arra, hogy azonnal munkába lépjen."[21]

„Az anyagi források hiánya kiszolgáltatott, függő helyzetbe taszítja az embereket, nemcsak elszegényedő félben vannak, hanem kirekesztő félben is, emberi és családi kapcsolatrendszerük gyengül. Az elmagányosodás bármely életkorban következzék is be, mindig a kapcsolati háló jelentette támaszok szegényedését, jelenti. " [22]

Szociológiai vizsgálatok kimutatták, hogy a nehéz anyagi helyzetbe kerülés mellett további súlyos következményei vannak a munkanélküliségnek. Elsősorban a férfiak valójában elveszítik azt a tevékenységet, ami életük célja, és értelmet ad annak, így elveszítik önbecsülésüket, sőt a családon belüli helyük is megváltozik. Ez hatalmas terhet rak az emberekre. [23]

A munkanélküliség többféleképpen tipizálható. Az egyik típusa az abszolult munkanélküliség, mely azt jelenti, hogy a munkáltatók kevesebb munkahelyet kínálnak fel, mint ahányan el kívánnak helyezkedni, így a dolgozni kívánók egy része munka nélkül marad.

A másik kategória a strukturális munkanélküliek csoportja, amiről akkor beszélünk, ha a kereslet és a kínálat struktúrája nem illik össze. Az elhelyezkedni kívánók más munkát kívánnának, mint amit a munkáltatók nyújtani tudnak. A gazdasági változásokkal munkahelyek szűnnek meg, az új

[21] Vö.: Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiaába. Osiris, Budapest, 200. 427. p.
[22] Vö.: Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő olvasók könyvtári ellátása. Könyvtári Figyelő, 47. évfolyam, 2001. 1. szám
[23] In.: Andorka Rudolf: Bevezetés a szociolóiába. Osiris, Budapest, 2000. 418. p.

lehetőségek csak a képzettebb egyének számára adódnak, míg a fennmaradó réteg nem tudja magát az igényeknek megfelelően átképezni.

A harmadik típus a súrlódásos munkanélküliek csoportja. Ez akkor következik be, amikor a munkavállaló az egyik munkahelyről már távozott, de még nem talált magának új munkalehetőséget. Ebben az esetben a munkanélküliség csak átmeneti állapotot jelent.

„A munkanélküliség három csoportja különböző szempontok szerint jelenik meg, és különféle módon vizsgálható. Így időszakosságuk szerint lehet beszélni tartós és átmeneti munkanélküliségről, szezonális munkanélküliségről, társadalmi csoportok szerint beszélnek női-, kisebbségi munkanélküliségről, földrajzi hely szerint beszélnek regionális munkanélküliségről, a munkavállaló szubjektív szándéka szerint önkéntes és nem önkéntes munkanélküliségről."[24]

Hajléktalanság:

A jogszabály szerint: Hajléktalan a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező személy, kivéve azt, akinek bejelentett lakóhelye a hajléktalan szállás".
Másik szempont szerint: Hajléktalan az, aki éjszakáit közterületen vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti".[25]

Győri Péter egy angolszász meghatározást használva két fő csoportot különít el:

1. Az effektív hajléktalanokat, akik gyakorlatilag az utcán, vagy hajléktalan ellátó intézményekben élnek, illetve nem lakás céljára szolgáló helyiségekben húzzák meg magukat. Ebbe a csoportba sorolja azokat is, akik nap mint nap megdolgoznak a bizonytalan szállásért.
2. A hajléktalanság veszélyzónájában élők alatt azokat kell érteni, akik hátralékkal rendelkeznek, kórházak krónikus osztályain tartózkodnak, vagy szabadságvesztés-büntetésüket töltik, illetve a gyermekvédelemben vannak.

[24] In.: Darók Ildikó: Szegények, munkanélküliek, hajléktalanok. http://tek.bke.hu/multi/3_szegeny.pdf
[25] In.: 1993. évi III. törvény, 4 § 2-3. bekezdés

Ez egy általánosan elfogadott csoportosítás, mégis igen nehéz egy merev határvonalat meghúzni a csoportok között. [26]

A hajléktalanság okai többfélék lehetségesek: urbanizáció erős hatása, a főként fiatalokból álló csoportnak kompromisszummal, a társadalmi, családi normák elfogadásával és betartásával, legalábbis nagyobb mértékű toleranciájával többnyire lehetne otthona, lakása, azonban elveszítették családi és/vagy társadalmi kötelékeiket, s ezzel együtt lakásukat is (válás, alkoholizálás, narkózás, szülő gyermek közötti konfliktus, bűncselekmények, a társadalom értékeinek tudatos elvetése, stb.), munkásszállók megszűnése.

A hajléktalanná válás folyamata feltétez néhány tulajdonságot, mely megnehezíti a segítő szándékát. [27]

A hajléktalanság problémáját nem lehet elszigetelt ügynek tekinteni, együtt kell kezelni azt pl. a lakáspolitikával, a foglalkoztatáspolitikával, az egészségpolitikával valamint az oktatás, szakképzés kérdéskörével is.

Az elkövetkező időszak iránya a specializáltabb intézményes ellátások és programok, valamint az utcán élők elérése és ellátásba vonása mellett a lakás formájú segítségben, a lakhatás megtámogatásában, a különféle integrálódást segítő programokban való gondolkodás, és ennek érdekében az érintett területek és tárcák közötti együttműködések kezdeményezése lehet.

A hajléktalanság problémáját nem lehet csak a már hajléktalanná vált emberek problémájának tekinteni – végig kell gondolni a megelőzés és a visszailleszkedés elemeit is, amelyek messze túlmutatnak a hajléktalan embereket ellátórendszer kompetenciáin.[28]

Szegénység

[26] Vö.: Pattyán László - Szoboszlai Katalin: Hajléktalanok Nyíregyházán. http://www.periferiaegyesulet.hu/5.%20kiadvanyaink/tan2.htm

[27] In. Utasi Ágnes: Hajléktalanok, csavargók. www.kazalkolos.lapok.hu

[28] In.: Oross Jolán: A hajléktalanság kezelése Magyarországon www.kazalkolos.lapok.hu

A szegénység szinte egyidős a civilizációval. A magántulajdon megszerzésével őseink elkezdték a javak birtoklásáért folytatott harcot, amelyben elkerülhetetlen, hogy valaki alul marad.

A szegénység fogalmát a hagyományos fajtájú hátrányos helyzet megjelölésére szokták használni, és az alacsony jövedelemmel és az ebből adódó hátrányok megjelölésére szokták használni. A szegény személy vagy család nélkülöz valamit, ami az adott társadalomban a nagy többségnek rendelkezésére áll, vagy amit minimálisnak tartunk. Ezt a fogalmat minden társadalomban az elfogadott norma határozza meg. A szegénységnek két típusát különböztetjük meg: az abszolút szegénységet, ahol az egyén vagy a család létminimum alatt él. Számukra a mindennapi megélhetés is gondot jelent. Ők azok, akik már annyira szűkösen élnek, amennyire csak lehet. Nem táplálkoznak megfelelően, ruházkodásra nem jut pénz. Általában a különböző segélyezési formák adnak nekik egy kis könnyebbséget, de hosszútávon ez sem jelent megoldást. Alkalmi munkákból próbálnak megélni. A másik típus a relatív szegénység, ami azt jelenti, hogy az egyén vagy a család erősen elmarad a társadalom átlagos viszonyaitól, az egy főre jutó jövedelem kevesebb, mint az átlag 60, 50, vagy 40 százaléka. Ők nem rendelkeznek forrásokkal ahhoz, hogy azt egyenek, úgy öltözködjenek, úgy szórakozzanak, mint a társadalom többi tagja. [29]

Az 1989-es évektől a jelentős politikai és gazdasági lépések következtében a társadalom szerkezete radikálisan átalakult. Minden társadalmi réteget érintettek ezek a változások, de főleg a közép- és alsóbb rétegben élőket. Nagyon sok ember ekkor munkanélkülivé vált, ami magával hozta a fokozatos elszegényedést. A munkanélküliség kismértékű csökkenésével és a gazdasági döntésekkel egy kissé stabilizálódott az egyének helyzete, de mégis jelentős

[29] In.: Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest, 2000. 121. p.

csoportnak vált tartós élethelyzetévé a szegénység. A szegények szegénysége még fokozódott is az elmúlt években. [30]

A szegénység oka lehet a munkanélküliségen túl az alacsony bérek, amely miatt egyre több embert fenyeget a szegénység, az adózási rendszer változásai melyek növelik a jövedelmi és társadalmi egyenlőtlenségeket, és az alacsony szociális juttatások, melyek évről – évre veszítenek értékükből.

A szegénység azonban nem csak jövedelemhiányt jelent. Azáltal, hogy nem érik el a társadalomban normálisnak tekintett színvonalat, ezért kizáródnak a teljes társadalmi részvételből. A szegénylét együtt jár a kirekesztettséggel, megalázottsággal, jogfosztottsággal, és az emberi méltóság elveszítésével.

Ha a szegénységi küszöb alatt élőket különböző szempontok szerint vizsgáljuk, akkor négy féle típust különböztethetünk meg. Egyrészt megtaláljuk a hagyományos szegénységet, mely a szocialista időszakban is megvolt. Akkor ebbe a körbe az alacsony iskolázottságú fizikai és mezőgazdasági munkások tartoztak ide, és a községben lakók. Mára viszont nem ők a legszegényebbek, hanem az ún. új szegények, akik a rendszerváltás óta jelentek meg a társadalomban. Ide tartoznak a munkanélkülivé válók, a rokkantnyugdíjasok, a felnőtt eltartottak és a háztartásbeliek is. A harmadik csoportba az idősek és a gyerekek tartoznak. A gyermekszegénység igen erős, a nyugdíjasok szegénysége kisebb fokú emelkedést mutat. A negyedik csoportba az etnikai jellegű szegénységet sorolhatjuk. A szegények között nagyon sok a roma származású. Ennek oka a nagyarányú munkanélküliség, ami az alacsony iskolázottsági fokból és a sokgyermekes családmodellből adódik. A lányok fiatalon válnak anyává, így sem tanulni, sem dolgozni nem tudnak. [31]

Idős korúak – nyugdíjasok

[30] In.: Gyorsjelentés a szegényedésről. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 2003. 7-9. p.
[31] In.: Darók Ildikó: Szegények, munkanélküliek, hajléktalanok. http://tek.bke.hu/multi/3_szegeny.pdf

"Látod, így jön majd az öregség, udvariasan. Mint a lictor, mikor a halálhírt viszi a patríciusnak, s bókol, amint átnyújtja a halálos iratot. Nem dráma az öregség, ne félj. Egy napon hírt kapsz, ennyi az egész. Felnézel, a munkából és az életből, szórakozottan, s aztán készségesen mondod: "Igen, igen. Meg kell öregedni. Egy pillanat még, valamit akartam... "

"Mit is? Igen, élni. Tudom, most már késő. Mehetünk." [32]

Az életkor fokozatos kitolódása következtében a lakosság jelentős hányadát az idős emberek, akiknek az életszínvonaluk fokozatosan csökken, és nagyon sokan közülük megélhetési gondokkal is küzd. Az idősek esetében a nyugdíjba vonulás után a sikeres öregedésben jelentős szerepe van a szabadidős tevékenységeknek. Ilyen a fizikai, szellemi foglalkozás, művelődés, emberi kapcsolatok megtartása és kialakítása az embertársakkal.

Ma már nem csupán arról beszélünk, hogy "életet adjunk az éveknek", vagy "éveket adjunk az életnek", hanem minél hosszabban kívánjuk biztosítani a normál idősödést, függőség, tehetetlenség és kiszolgáltatottság nélkül. Ebben a törekvésben meghatározó tényező az aktivitás, az érzelmi, hangulati és összességében lelki stabilitás, az anyagi, egészségügyi, szociális, kapcsolati és a társadalom által biztosított feltételek alakulása. E meghatározó tényezők alapján érthetően előtérbe kerül a személyiség szerepe és jelentősége az idősödésben. Hippokratész több mint 2000 évvel ezelőtt állította, hogy amilyen életstílusunk volt ifjúkorunkban, olyan időskorra is számíthatunk.[33]

Szociális hátránnyal élők könyvtári ellátása

A szociális hátránnyal élők esetében a könyvtári ellátás során a helyzetüknek megfelelő speciális tartalmú információk és dokumentumok szolgáltatása a döntő, valamint az elfogadó környezet biztosítása számukra.

[32] In.: Márai Sándor: Az öregség
[33] In.: Iván László: Öregedés: örök ifjúság? 16-17.p.

A könyvtárak problémaérzékenysége, befogadókészsége, segítő, tájékoztató, információközvetítő tevékenysége eszközzé válhat a munkanélküliség elleni küzdelemben is. A könyvtár és a könyvtáros segíti a személyes kapcsolatok kialakítását, növeli az elhelyezkedési esélyeket, enyhíti a kirekesztettség érzését. Közhasznú információkat tudnak nyújtani a munkanélkülieknek, akiknek ez a speciális igényük.

A Dunaharaszti Városi Könyvtárban az állástalanok részére külön információs pult van kialakítva a közhasznú ismeretek elérése érdekében. Ezen kívül naponta megjelenő álláskereső folyóiratok járnak a könyvtár periodikaállományába. A munkanélküliség pszichés hatásának feldolgozására pszichiátriai szakkönyvek kerültek megvásárlásra. Álláskeresésre nagyon jó lehetőséget nyújt az interneten megtalálható álláskereső portálok. Az ilyen típusú álláskeresésben nagy segítséget tudunk nyújtani a felhasználó számára. Szükség esetén önéletrajz elkészítésében is szerepet vállalunk. Ekkor természetesen szigorúan tiszteletben tartjuk az egyén magánszféráját, és személyes adatait. [34]

A hajléktalanok a legelesettebbek és a legkiszolgáltatottabbak tagjai a társadalomnak. A hajléktalanlét egyszerre jelenti a kapcsolatok elvesztését, és az alapvető szükségletek egyre gyakoribb kielégítetlenségét. Ez a csoport 1990-től jelent meg a könyvtárakban. Ők nem potenciális olvasók, hanem meleg és a kényelem vonzza be őket az intézményekbe. Sokszor problémát okoz a megjelenésük, viselkedésük. Ezt a dolgozóknak kell megfelelően kezelni és lehetőség szerint korrigálni. Városunkban kb. 16 regisztrált hajléktalan él, de ők nem a könyvtárat tekintik menedékhelynek. Egy személy tekinti az intézmény előtt található díszkutat mosakodóhelynek, de határozott kérésre ezt a tevékenységét fel szokta függeszteni. Ilyenkor tájékoztatjuk, hogy a településen belül hol talál olyan számukra fenntartott épületet, ahol az ilyenfajta tevékenységet el tudja végezni.

[34] In.: A könyvtárak és a szabadság Ford. Kiss Barbara www.sk-szeged.hu/kiadvany.csmk99/25html

Településünkön is nagyon sok idős ember él. Ez a társadalmi csoport az, aki rendszeresen – akár hetente is- látogatja a könyvtárat. A könyv és a könyvtár jelenti számukra a kapcsot a világhoz. Ott találkozhatnak kortársaikkal is, akikkel beszélgetni is tudnak. A meleg, családias légkör adja az ösztönzést, hogy az idős ember rendszeres könyvolvasóvá váljék. Másodlagos kapocs, hogy a szellemi kondíció megőrzése kiemelkedően fontos. Ebben találnak partnerre a könyvekben. [35] Az ellátásuk speciális kritériumokat követel meg, hiszen ők a könyveken kívül magányosságukat szeretnék csökkenteni egy beszélgetés segítségével. Könyvtárunkban a megrendezésre kerülő programokra sok nyugdíjas, idős ember jön el, és így lehetőséget kapnak a társasági életre.

A látási problémákban szenvedő idősekre is gondolva lett kialakítva az ún. öregbetűs könyvek kiadványaiból egy állományrész, mely könnyebbé teszi számukra is az olvasást. Néhány idős ember engedményt is kap a könyvtárosoktól abban, hogy több kötetet kölcsönözhet ki az adott időtartamra. Általában ezek a személyek egyedül élnek, és hamar kiolvassák az 5 db könyvet.

Hátrányos helyzetű gyerekek ellátása a könyvtárban

A gyermekek könyvtári ellátását, az életre felkészülő korosztályok szolgálatát a könyvtárak mindig kiemelt feladatuknak tartották. Erre elsősorban azért van szükség, mert ők alkotják majd a következő nemzedékeket, és nem mindegy a társadalom tagjai számára, hogy milyen felnőtt válik ezekből a fiatalokból. A politikai és gazdasági változások a gyermekek életét is befolyásolták a szüleiket ért hatásokon keresztül. A szocializáció legfontosabb egysége a család, így a gyermekek személyiségfejlődése is itt történik meg. A biztonságot jelentő családok felbomlása és a családon belüli szerepek megváltozása jelentős kockázati tényezőt jelent az önálló személyiségük kialakulásában. Ez okoz komoly gondot ma szülőknek, pedagógusoknak és a társadalom összességének

[35] In.: Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő olvasók könyvtári ellátása. Könyvtári Figyelő, 47. évfolyam, 2001. 1. szám

egyaránt. Körükben számottevően magasabbak a bukási és lemorzsolódási arányok, lényegesen többen vannak azok, akik az általános iskola után egyáltalán nem tanulnak tovább, és az országos átlaghoz képest döbbenetesen kicsi azoknak az aránya, akik érettségit adó középiskolában tanulnak tovább.
Mindez azt jelenti, hogy az ő sorsuk is nagyon nagy valószínűséggel szüleik szegénysége és kirekesztett társadalmi helyzete lesz. A jó helyzetű gyermekek nagy része viszont az óvodától kezdve csak kiváltságos társaival van együtt, társadalmi tapasztalatai beszűkülnek.
Könyvtárunkba sok hátrányos helyzetű gyermek jár. Ők ingyen iratkozhatnak be, és így tudnak könyveket kikölcsönözni. Intézményünk úgy próbálja őket felkarolni, 2003. óta havi rendszerességgel foglalkozásokat tart munkatársunk a részükre. Itt játékos keretek között ismerkedhetnek a könyvekkel, és a normál társadalmi szerepkörökkel. Így rendszeres látogatóként egyfajta viselkedési mintát láthatnak meg. Sokan szoktak eljönni ezekre a foglalkozásokra, és jó érzéssel távoznak az intézményből. Fontos feladat még, hogy megoldottá váljon ezeknek a gyerekeknek a hasznos szabadidő eltöltése is. Ezért vált részlegesen lehetőség számukra arra, hogy a könyvtár állományában lévő készségfejlesztő CD ROM lemezekkel az intézeten belül díjmentesen játszhatnak. Ez az időeltöltés még mindig nem a legtökéletesebb megoldás, de még mindig hasznosabb, mintha az utcán csavarognának, rendetlenkednének. A velük eltöltött idő alatt is lehet rájuk hatni, hiszen ha játszani szeretnének, akkor bizonyos szabályokat itt is be kell tartaniuk. Ezáltal talán egy kicsit fejleszteni lehet a személyiségüket is. Nagyon fontos, hogy nagy türelemmel és megértéssel közeledjünk a gyermekek felé, hiszen ők a többi gyermekhez képest hátrányban vannak, és ez kihat egész életükre. Rajtunk is áll, hogy milyen utat tudunk nekik mutatni, amit érdemes követniük.

4.3.3 Pszichológiai – társadalmi okból bekövetkezett hátrányos helyzet

Ennek oka lehet: etnikum és nyelv, deviáns magatartás, vallás, eltérő normarendszer.

Etnikai és nyelvi kisebbségek

Nemzeti kisebbség egy adott társadalom azon tagjainak csoportja, akik nem a többségi nemzettel azonosulnak, hanem egy olyan másik nemzettel. amelynek van állama, vagy ennek létrehozására törekszik. [36]

Etnikai csoport, etnikum: egy adott társadalom azon csoportja, amely tagjai olyan közös kulturális identitással bírnak, amely különbözik a többségtől vagy a többi etnikai csoporttól.[37] Az etnikai kisebbség kevésbé különül el a többségtől, mint a nemzeti kisebbség. Vagy éppen nemzeteken átnyúló identitást jelez (pl. a több különböző anyanyelvvel rendelkező cigányok, vagy zsidók). Különösen a rendkívül kevert etnikumú Balkánon figyelhető meg sokféle etnikum, ahol hasonló nyelvet beszélve, például a vallás alapján különülnek el (bosnyákok, bunyevácok, sokácok, stb.) Ezen etnikai jegyek alapján kialakulhatnak nemzetek is (például macedónok), akik már önálló állam létrehozására is törekednek.

A magyar néprajzi szakirodalom szóhasználatában az etnikai csoport szinonimája a néprajzi csoportnak, és nem jelent sem idegen nemzetiségű, sem a magyarságtól eltérő származású közösségeket. Két altípus különböztethető meg:

a) azok a csoportok, amelyek sajátos „mi" tudattal rendelkeznek (közös eredet, rendi kiváltságok, területi elkülönülés) pl. székelyek, hajdúk, kunok, jászok

b) a környezetük ragasztja az adott csoportra a gyakran gunyoros elnevezést különfajta előítélet: más vallás, feltételezett más eredet, nyelvi elszigetelődés, elvándorlás, közigazgatási-területi különállás alapján. Pl. palócok, csángók, barkók.

[36] Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó. 1997. 336. o.
[37] Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó. 1997. 336. o.

Dunaharaszti három megkülönböztetett kisebbségi közösség él: a sváb, a bolgár és a cigány kisebbség. Mindhárom közösségnek kisebbségi önkormányzata is van, így a városban érdekeik képviseletet kapnak a város vezetésében. Ez a képviselet a közösség tagjainak életét jelentősen meghatározza.

Sváb kisebbség

A sváb közösség élete szorosan összefügg a város történelmével. Már az 1700-as években megkezdődött a betelepítésük községünkbe. Munkájuknak köszönhetően a város ütemes fejlődésnek indult, és fejlődik ma is. A német polgárok, munkások, parasztok építőmunkájukkal, történelmi közvetítő szerepükkel lényegesen hozzájárultak a közös hazához, Magyarországhoz. A 18. században a németek tapasztalt mezőgazdaként elősegítették a község mezőgazdasági kultúra fejlődését. A 19. században német "ipari ágazatok" (kőműves, kőfaragó, tetőfedő, üvegfúvó, fémöntő, ércöntő, esztergályos és bádogos stb.) alakultak ki. Különösen a 19. század utolsó évtizedeiben egyre inkább erősödő magyarosítási politika következménye lett a városi német polgárság a magyarságba való, részben gazdasági okokra is visszavezethető beolvadása. Ezáltal csökkent a magyarországi németek a német és magyar kultúra közti közvetítő szerepe is. A városokban a német irodalmi nyelvet és kultúrát egyre inkább a magyar nyelv váltotta fel. A népcsoport a két szövetséges, a hitleri Németország és a Horthy-Magyarország játékszerévé vált, amelyet a világháború után a németek nevében elkövetett bűneik miatt bűnbakká kiáltottak ki. A magyarországi németek felének a második világháború utáni elűzése következtében a népcsoport elveszítette teljes értelmiségét. Máig is ható súlyos következményeket vont maga után az a tény, hogy éppen azok menekültek el vagy űzettek ki, akik az 1941. évi népszámlálásnál német nemzetiségűnek (ezt utólag a hitleri Németországhoz való nyilatkozatként fogták fel) vagy német anyanyelvűnek vallották magukat, illetve a már magyarosított nevüket ismét németesítették. Az 1945. utáni kitelepítéseket a

városban lakók azért kerülték el, mert a hivatalos népszámlálás során az adatok megmásították, és ez így azt sugallta, hogy nem élnek német nemzetiségűnek valló emberek. Ennek következtében a sváb lakosok aránya folyamatosan emelkedik, és jelenleg is a lakosság szerves részét képezik. A nemzeti hagyományok őrzése érdekében a közösség tagjai, és a könyvtár is jelentős erőfeszítéseket tesz. [38]

Bolgár kisebbség

Az elmúlt században, időrendben a bolgárkertészek érkeztek legkésőbb a magyar földre. A véglegesen letelepülő bolgárkertészek gazdasági tevékenységét 1720-tól kísérik figyelemmel. A kezdeti időkre vonatkozóan mind a magyar, mind a bolgár forrásokban igen szűkösen találunk adatokat. A bolgár forrásokból megtudhatjuk, hogy az első telepesek Brassó környékén jelentek meg. Letelepedésükhöz egy ott élő selyemkereskedő nyújtott segítséget. A nagyobb csoportok csak sokkal később kezdtek benyomulni az ország belsejébe és a főváros és a Duna felső folyása irányába. A rendelkezésre álló adatok alapján a XIX. század első negyedében történt a legtöbb letelepedés.

Magyarország termékeny földje, az öntözéshez bőségesen rendelkezésre állóvíz kedvező feltételeket biztosítottak a bolgárok számára. A múlt század (XIX.sz.) második felében végbement gazdasági fellendülés, a városi lakosság számának gyors növekedése jelentős keresletet teremt a bolgár termékek iránt. A hivatalos szervek támogatása mellett a bolgárkertészek egyes nagybirtokosoktól (Szegvár - Károli gróf) is támogatást kaptak. A bolgárkertészeti termelési módszereit a bolgárkertészek tanfolyam keretében is terjesztik. Ezek a tényezők pozitív szerepet kapnak, így számuk rohamosan gyarapodik, egyes esztendőkben elképesztő méreteket ölt.

[38] In.: Magyarországi németek története
http://www.megaport.hu/out/o.php?out=http://www.terrasoft.hu/kultura/schwaben/

Gazdasági tevékenységük jelentős fordulatot hoz a 1914-ben megalapított Magyarországi Bolgárok Egyesületének létrejötte. Az egyesület nem csupán a bolgár kertészek képviseletét látta el, vagy belső ügyeikkel foglalkozott, hanem hozzájárult a magyar és a bolgár termelők közeledéséhez és együtt működéséhez. Az egyesület a magyarországi bolgárok fontos támasza, a kultúrotthon, ahol pedig összejöhetnek és osztozhatnak egymás örömeiben és bánataiban (pl. esküvők és halálesetek, halotti tor).

Roma kisebbség

A cigány közösség városunkba telepedéséről nincsenek adatok, valószínűleg a vándorló cigány vásározók telepedtek le itt.

A cigányság önmagában nem egy társadalmi réteg, hanem egy nagyon jól tagolt heterogén közösség. A cigányság körében már a rendszerváltás előtt is alacsony volt az iskolai végzettség, ennek következtében a munkaerőpiacon sem tudnak jó pozíciót elérni, ezért a szegények csoportjához tartoznak. A cigány háztartásokra jellemző a népesebb család, átlag 3 vagy több gyermek. Ezek a gyermekek eleve hátrányos helyzetűként kezdik meg életüket. A kultúrálódási szokásukat is az alacsony képzettség és az alacsony jövedelmek határozzák meg. Erőteljesen befolyásolja a cigányság életesélyeit az, hogy olyan településen laknak, ahol alapvetően magas a munkanélküliség aránya.

A legfontosabb alapelvnek annak kell lennie, hogy a társadalom és a cigányság kapcsolatának kétirányú kapcsolatnak kell lennie. Kell egyszer, hogy a cigányság ismerje meg a többség kultúráját, hiszen nem tud boldogulni az iskolában a gyerek, nem tud majd a felnőtt életében sem igazán boldogulni, hogyha őt ez hidegen hagyja, és nem fogja föl, hogy számára ez mennyire fontos. A velük együtt élőknek pedig fontos volna, hogy jobban tudják, miért így él az a cigány ember, vagy miért így beszél, tehát ismerje a cigányságot. A cigányság kultúrája részben feltárt, de nem széles körben ismert, és nagyon sok föltárni való volna, mert ez is olyan, mint általában a néprajz, a paraszti kultúra

lassan már nem az, ami a hagyomány volt, és mégis azért a hagyományokat őrizzük. Tehát a cigány ember sem biztos, hogy tudatosan ismeri a saját kultúráját, neki is tudatosabban kellene ezzel bánni. Ezt a két kultúrát nem egymás ellen kell kijátszani, hanem közelíteni kell valahogy egymáshoz, megismertetni az egyikkel a másikat. [39]

Deviáns magatartás

Deviáns viselkedésnek azokat a viselkedéseket nevezzük, amelyek eltérnek az adott társadalomban elfogadott normáktól, és az egyén valamint a társadalom számára károsak. [40]

A rendszerváltás utáni években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy hazánkban a szociális biztonság meggyengült. Ennek hatását a társadalom minden tagja egyformán érzékeli, és mindenki másképp dolgozza fel. A lakosság nagy része fokozatosan romló anyagi viszonyok között él. A gyors társadalmi átalakulást elsősorban a hátrányos helyzetben lévők dolgozzák fel nagyon nehezen, és ez feszültségnövekedést okoz életükben. Bizonytalannak érzik életüket, amelyek konfliktushoz vezetnek. Így egyre több a védtelen gyermek, akik csoportokba verődve, különféle deviáns magatartást tanúsítanak, és így élik mindennapjaikat. Ezek a fiatalok elsősorban városokban élnek, lakótelepi körülmények között. Kijelölnek valamilyen találkozóhelyet, és ott rendbontó és zavaró viselkedést tanúsítanak, így akarják leplezni zavarodottságukat, családi problémáikat. Segítséget a szülőktől sem tudnak kapni, hiszen ők is részesei gyermekük deviáns viselkedésének. Megoldást csak az jelentett, amikor már egyenrangú partnerként kezelték őket. Ez változtatott fokozatosan a magatartásukon.[41]

[39] In.: Nagy Attila – Péterfi Rita: A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Könyvtári Figyelő, 50. évfolyam, 2004. 2. szám

[40] In.: Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő olvasók könyvtári ellátása. Könyvtári Figyelő, 47. évfolyam 2001. 1. szám.

[41] In.: Szabóné Horváth Mária: Fiókkönyvtár a közgyűjtemény és a szociális foglalkoztató határmezsgyéjén. A könyvtár szociális funkciója. OSZK-KMK, Budapest, 1995. 129 -137.p.

A deviáns személyek a társadalomtól teljesen elidegenednek. Ezt az elidegenedést úgy értelmezhetjük, mint a hatalomnélküliséget (nem érdemes célokat kitűzni), értelmetlenséget (az életnek nincs értelme), normahiányt (az ember nem tudja, mi szerint éljen), elmagányosodást, önbecsülés elvesztését (semmire sem vagyok jó). Ezeket a negatív érzéseket egy rossz családi háttér még fokozhatja is, ezzel rontva a deviáns helyzetét. A deviáns viselkedés oka lehet anyagi, környezeti, magatartási és egészségügyi zavar. Döntően az anyagi veszélyeztetettség a meghatározó, de más szempontok is súlyosbíthatják a helyzetet. Magyarországon egyre többen, és egyre fiatalabb korban nyúlnak a kábítószerek és az alkohol után. Ez sajnos magával vonzza a bűnözés növekedését, illetve a társadalom negatív irányba történő elmozdulását. A deviancia oka mindenféleképpen a társadalomban bekövetkezett módosulások miatt történt, aminek az oka a politikai, gazdasági változás.[42]

Pszichológiai – társadalmi okból bekövetkezett hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása

A nyelvi és etnikai kisebbséggel kapcsolatosan elsődleges feladat a könyvtár számára, hogy a kisebbségi csoport tagjait rendszeres könyvtárlátogatóvá tudja tenni. Ez elsősorban anyanyelven íródott művek beszerzését jelenti, és az adott réteg hagyományainak a tiszteletét.

Ez megkönnyíti számukra anyanyelvük gyakorlását és megőrzését. Kiemelkedő területként van jelen a kisebbségi csoportok irodalmának gyűjtése is könyvtárunkban. Városunkban három jelentősebb kisebbségi csoport él:
sváb-, roma-, és a bolgár kisebbség.

A roma és bolgár kisebbség anyanyelvén megtalálható kiadványok jól elkülönülve jelennek meg a szabadpolcos rendszerben. A megkülönböztetés pozitív irányú, hiszen célirányosan megtalálható az anyanyelvi irodalom. A

[42] In.: Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő könyvtári olvasók ellátása. Könyvtári Figyelő, 47. évfolyam, 2001. 1. szám.

fellelhetőséget elősegíti a katalógusban történő kiemelés, valamint az épületben ellátott útmutató jelzések.

Könyvtárunkban a sváb kisebbség részére 2000. óta külön német nyelvű állományrész áll a felhasználók rendelkezésére. A legnagyobb múlttal és hagyománnyal rendelkező kisebbségi csoport településünkön a sváb kisebbség. E népcsoport múltja és jelene teljesen egybeforr a község- majd város életével, így külön kiemelt figyelmet kap. A könyvtár jelentős mennyiségű német nyelvű irodalommal rendelkezik, biztosítva a nyelvet használók szabadságát. Ezen kívül gyűjtésre kerül minden olyan dokumentum, amely a svábsággal kapcsolatos. Ilyen dokumentum a hagyományőrző tánccsoportok és asszonykórus fellépései DVD lemezen, fotók, melyek a közösség tagjairól készültek, hanganyagok, melyen a kórus énekel sváb népdalokat. A könyvtár részt vesz – közvetítőként- sváb családfakutatók munkájának segítésében is. A település testvérvárosa Altdorf városa, mely nagy szerepet vállal abban, hogy Dunaharaszti méltón adja vissza a német kisebbség értékeit és hagyományait.

A deviánsok csoportjának könyvtári ellátása és viselkedésük kompenzálása nagy tapasztalatot és türelmet igényel. Mivel a fiatalok számára nem létezik normális értékrend, ezért mindent véghezvisznek, amit kitalálnak. Ez sajnos gyakran problémákat okoz. A társadalomba beilleszkedni nem tudó fiatalokon nem ismerhetők fel ránézésre a deviancia jelei. Ez elsősorban viselkedésükből derül ki. Ilyen jel lehet az alkalmazkodási képesség hiánya, agresszív magatartás, alacsony kudarctűrő képesség. A könyvtár céljának annak kell lenni, hogy segítse a szocializációjukat, de ehhez az szükséges, hogy hajlandóak legyenek bemenni a könyvtárba. Lehetőséget kell adni arra, hogy megismerjék önmagukat, szembesüljenek helyzetükkel. Ez lehet az első lépés az eredményes élethez. [43]

[43] In.: Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő könyvtári olvasók ellátása. Könyvtári Figyelő, 47. évfolyam, 2001. 1. szám.

Könyvtárunkban szélsőséges ifjúsági csoportok nem jelentek meg, bár a mai gyermekek mindegyikében megtalálható egy bizonyos fajta lázadás a felnőttekkel szemben. Nagyon kevés az olyan fiatal, aki nem tiltakozik a helyzete, és az élete ellen. A könyvtár dolgozóinak higgadtan, nagy türelemmel kell ezeket a lázadó reakciókat kezelni, és segíteni a helyes út megtalálásában.

5. A fogyatékkal élők könyvtári ellátása kapcsán teljesítendő feladatok

Akadálymentesség biztosítása (térben és időben)

Ez jelenti az épületbe való bejutást, a szintekre jutást (lift), továbbá a teljes könyvtári környezet akadálymentességét: a kerekesszékkel, bottal való közlekedést, a mosdók megfelelő kialakítását, a polcok elérhetőségét és megfelelő távolságát, az eligazodást segítő fény-, hang- és képi jelzések biztosítását, indukciós hurok felszerelését a könyvtári terekben; jelenti a térben és időben korlátlan on-line elérési lehetőséget, valamint a "vakbarát" honlapok kialakítását is

Könyvtárunk részlegesen akadálymentes épület, így az épületbe való bejutás mindenki számára lehetséges, hiszen lépcső nem vezet az intézmény bejáratához. Két kisebb küszöb található, amelyen kis nehézségek árán, de be lehet jutni mozgáskorlátozottaknak is az épületbe. Az 1998-ban átadott könyvtárépület tervezésekor nem volt lényeges szempont a fogyatékkal élők könyvtárhasználatának elősegítése. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy abban az időszakban nem volt még törvényileg előírt jogszabály a fogyatékkal élők életének megkönnyítésére. Sajnos az emeleten lévő galéria részbe és az ott található állományhoz nem tudnak feljutni a mozgásukban korlátozott felhasználók, mert lift nincs az épületben. Ez a probléma a könyvtárosok segítségével hidalható át, mert személyes kiszolgálás van. A katalógusszekrény, illetve az online katalógus a földszinten van, így mindenki számára egyformán hozzáférhető. A katalógusból kiválasztott dokumentumot a könyvtáros kolléga a felhasználó számára odaviszi, és így már elérhetővé válik az áhított könyv. A polcok között csak egyirányú közlekedés lehetséges, mert a sorok végén kis méretű hely van, így a nagyobb helyigényű közlekedési segédeszközt használók nem tudnak megfordulni, átmenni a másik sorba. A mosdókba nem tudnak bejutni, mert kis méretű már az ajtó is, és nem egyenes vonalú a

mellékhelyiségek elhelyezkedése. Az olvasószolgálatos kollégák pultja könnyen megközelíthető, így a személyes kapcsolatot könnyen fel tudja venni a felhasználó és a könyvtáros egymással. A hátrány tehát az, hogy a mozgásfogyatékosok legtöbbször a könyvtáros segítségére szorulnak, és nem tudnak önálló felhasználóként élni. Pozitív előrelépés lehet azonban az, hogy a 1998-ban átadott új könyvtárépület csak az első üteme volt az építési tervnek, és még ennek a fejlesztésnek lesz második üteme is. Reményeink szerint erre a fejlesztésre hamarosan sor kerül, és akkor ez az épületrész már valóban 21. századi minden felhasználó igényét egyformán kielégítő intézmény lesz. Itt fognak helyet kapni azok az eszközök és helyiségek is, amelyek a fogyatékkal élők életét is normál mederbe tudná terelni.

Egy szomorú és mindenképpen tanulságos eset történt a csodálatosan szép könyvtárunk avatási ünnepsége utáni első napon. Egy édesanya tolószékkel közlekedő kislányával eljött könyvet kölcsönözni. A szomorú pillanat akkor következett be, amikor megtudta, hogy a gyermekkönyvtári állomány az emeleti részen található meg. Ekkor az édesanya könnyekbe tört ki, és keseredetten, csalódottan ment ki a könyvtárból.

A látásfogyatékosok eligazodásának megkönnyítésére nem rendelkezik a könyvtár Braille írással ellátott útmutató táblákkal és a talajra festett speciális a közlekedést megkönnyítő csíkkal sem. Kép és hangjelzések sem találhatók meg az épületben. Ennek oka az volt, hogy a látássérültek a könyvtár szolgáltatásait csak kis mértékben vették igénybe, és így nem vált szükségessé a speciális jelzések használata. Ha információra volt szüksége a látási fogyatékos személynek, akkor a segítségére sietı könyvtáros kolléga felvilágosította.

A városi könyvtárban az internethozzáférés 5 számítógépen biztosított mindenki számára, a gépekhez fülhallgató csatlakozik. A számítógépek hagyományos kialakításúak, nem könnyítik meg a látássérültek felhasználását. A látássérültek könnyebb számítógép használathoz szükséges eszközök beszerzésének elmaradása anyagi források miatt történt. Ezért lenne nagyon

fontos, hogy állami, vagy alapítványi pályázat segítségével anyagi tőkéhez jutva lehetőség válna a gyengénlátók számára a megfelelő technikai eszközök beszerzése. Jelenleg több pályázat van beadva a feladat teljesítésének célból.

Speciális dokumentumok

Alternatív és speciális tartalmú dokumentumok, adatbázisok biztosítása a gyűjteményekben illetve a szolgáltatásokban. Ez jelenti a hangoskönyvek, hibrid-könyvek, öregbetűs könyvek, feliratos vagy jeleléssel ellátott videofilmek (magyar is!), audiovizuális dokumentumok, elektronikus dokumentumok, kisebbségi nyelvek irodalmának stb. közvetlen vagy közvetett szolgáltatási lehetőségét.

A könyvtár egyik legdinamikusabban fejlődő állományrésze: az öregbetűs könyvek sorozat kiadványai, amely külön polcrendszeren kapott helyet a könnyebb használat érdekében. Ez a hely könnyebb áttekinthetőséget, és elérhetőséget biztosít. A könyvek elhelyezkedésre vonatkozó információk jól látható helyen és nagyobb betűméretű kiírással ellátott táblák segítségével hívják fel a felhasználók figyelmét.

A Dunaharaszti könyvtárban már az 1991-es évektől megtalálható volt az állományban az elsősorban verseket tartalmazó bakelit lemezek. Ezeket az 1993-as évtől már CD lemezek váltották fel. Az állományban már nem csak versek, hanem rövidebb prózai darabok is fellelhetővé váltak. Jelenleg közel 70 db-os hangoskönyv és 10 db-os hangosregény gyűjtemény áll a felhasználók rendelkezésére. A lemezek között megtalálhatók a nagy klasszikus írók, de a mai modern regényírók művei is, ismert művészek előadásában. Emellett nagyon sok verses kiadvány is van. Az állomány alapításának indoka a vakok és gyengénlátók kulturális ellátása volt. Ez megjelenik az intézmény gyűjtőköri leírásában is. A látásfogyatékosok az állapotukat igazoló igazolvány felmutatása után díjmentesen vehetik igénybe ezt a szolgáltatást. Az intézmény részéről hiányosságként merül föl, hogy kikölcsönözhető CD lejátszóval nem

rendelkezik az intézmény. Ennek jelenleg anyagi okai vannak. De úgy gondolom, hogy a legtöbb család már rendelkezik – ha nem is a legdrágább típusú, de a célnak megfelelő – Cd lejátszó készülékkel. Így talán már nem jelent olyan nagy problémát a könyvtár hiányos felszereltsége.

A videotárban nagy mennyiségben megtalálhatók azok a filmek, amelyek hallásfogyatékosok számára is biztosítják a művek élvezhetőségét, hiszen szinte minden dvd formátumú film rendelkezik felirattal is. Ugyanakkor videokazetta alakban is megtalálhatóak a szöveggel ellátott produkciók, de ezek száma alacsony.

Speciális eszközök

Speciális eszközök megléte a speciális információhordozókon tárolt tartalom megjelenítéséhez.

Ez jelenti az internet-hozzáférés biztosítását; jelenti szövegfelismerő- és felolvasó programmal, speciális szkennerrel, Braille-nyomtatóval felszerelt számítógépek meglétét; fordítóprogramok meglétét; "belépődíjak" biztosítását adatbázisok, tartalomszolgáltatás igénybevételéhez; jelenti POET Compact rendszer telepítését internet hozzáféréssel nem rendelkező könyvtárakba; egyszerűbb eszközök (nagyító, lapozó készülék, speciális fejhallgató, walkman, discman stb.) meglétét, kölcsönözhetőségét.

Internet hozzáférés a felhasználók számára 5 számítógépen lehetséges. Az egységek használatával a világhálón keresett összes információ a felhasználók rendelkezésére áll. Látásfogyatékos felhasználók részére sajnos az intézmény nem rendelkezik a számítógép-használathoz szükséges speciális felszerelésekkel. Online elérhető adatbázis szolgáltatásokra a könyvtár nem fizet elő, mert a felhasználók részéről erre nem mutatkozott igény. Amennyiben ez változik, akkor az igazgatóság újratárgyalja a lehetőségeket. Nagyító és lapozó készülék nincs, de speciális fejhallgató megtalálható az eszközök között, ezen kívül két discman van, de ezek csak helyben használhatóak.

A fogyatékos emberek életminőségének javítása érdekében Dunaharaszti Város Önkormányzata 2006-ban pályázatot nyújott be kommunikációs akadálymentesítés címén. A projekt segítségével a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvényben megfogalmazott kötelezettségüknek szeretnének eleget tenni. A hazai beszédtechnológiai fejlesztések eredményeként a magyar látássérültek már többféle beszélőegység közül választhatnak. Jelenleg a legelterjedtebb a KFKI Beszéd- és Rehabilitációtechnológiai Laboratóriumában Vaspöri Teréz vak programozó és látó férje, dr. Arató András hardvermérnök által kifejlesztett Brailab beszélőeszköz család, melynek segítségével már ezerötszáz körüli vak felhasználó számára nyílt meg az informatika világa. Ennek a technikának köszönhetően válhat valóra a vakok álma: önállóan dönthet, hogy mit és mikor olvas el. Nem kell más hozzá, csak egy elégséges erőforrásokkal rendelkező személyi számítógép, egy síkágyas lapszkenner, egy megbízhatóan működő optikai karakterfelismerő (OCR) program és egy olyan, a vakok számára kifejlesztett beszélő adapter, amely a képernyőn megjelenő illetve begépelt szöveget emberi beszéddel visszajelzi. [44] A pályázat célja az lenne, hogy ezek a felszerelések beszerezhetőek legyenek. Az egyik számítógép kifejezetten a fogyatékos felhasználók számára lenne fenntartva.

Speciális szolgáltatások (a könyvtár falain belül és kívül)

Ez jelenti új könyvtári szolgáltatóhelyek, letéti helyek újbóli vagy újonnan történő megszervezését, kialakítását (pl. kórházi, szanatóriumi betegkönyvtárak, büntetésvégrehajtó intézmények könyvtárai, hajléktalanszállók, menedékhelyek, átmeneti szállások könyvtárai, fogyatékosok intézetei, öregek otthonai, gyermekotthonok könyvtárai); jelenti a házhoz szállítás, közösségi események, rendezvények, tanácsadás, használói oktatás szervezésének biztosítását

[44] In.: Látássérültek kulturális lehetőségei. http://borsodivakok.freeweb.hu/vakbarat/kultura.htm

Dunaharasztin kórház, menedékhely és büntetésvégrehajtó intézet nincs, ennek ellenére a könyvtár megtalálja azokat a közösségeket, csoportokat, akik segítségre szorulnak. Városunkban kettő nyugdíjas otthon működik, melynek lakói sokszor ágyhoz kötöttek. A két intézmény Orchidea Szeretetotthon, és a Szent Erzsébet Idősek Otthona. A könyvtár és az intézetek igazgatói megegyezést kötöttek arról, hogy a könyvtár egy bizonyos állományrészét letétbe elhelyezi az intézményekben. Az otthonon belül a gondozónők juttatják el az ápoltaknak a kért olvasmányokat. Ez a rendszer így már azoknak is megadja az olvasás élményét, aki nem tud személyesen eljutni a könyvtárba az olvasnivalóért. Ők nem közvetlen, hanem közvetett úton, de mégis a könyvtár olvasóinak tekinthetők.

Az Evangélikus Pünkösdi Közösség Hajnalcsillag Rehabilitációs Otthon lakói rendszeres látogatói és beiratkozott olvasói könyvtárunknak. Az otthon dolgozói célul tűzték ki a térség szenvedélybetegeinek (alkohol- és drogfüggőségben szenvedők) rehabilitációját, személyiségük lelki-fizikai helyreállítását és visszailleszkedésüket a társadalmi környezetbe. Az intézet adottságai miatt ezt a szolgálatot jelenleg csak női szenvedélybetegek vehetik igénybe. Az itt élők lelki támaszt kaphatnak egy könyvből is, és esélyt egy emberibb életre.

A negyedik kiemelkedő csoport városunkban, akivel könyvtárunk kapcsolatban áll a Bárka Közösség tagjai. Az otthon működésének célja életközösséget vállalni elsősorban a családi háttérrel nem rendelkező, önálló életvitelre képtelen értelmi fogyatékos, illetve halmozottan sérült személyekkel. Család-csoport jellegű otthonukat a franciaországi Bárka szervezet lakóközösségeinek mintájára és szakmai segítségével valósítják meg. A nyolc sérült fiatalt befogadó bentlakásos első ház – a Forrás nevet viselő - 1991 szeptemberében nyitotta meg kapuit Dunaharasztiban. A második Bárka otthon – az Akácvirág ház - 2000. februárjában nyílt meg.

Az első házat - melyet a Nemzetközi Bárka Szövetség és a Népjóléti Minisztérium támogatásával, külföldi és hazai adományok segítségével vásárolták meg - speciális igényeik szerint alakították át. A kézműves műhely lehetőséget ad a településről és a térségből bejáró sérült fiatalok alkotó tevékenységére, pl. gyertyaöntés, szőnyegszövés, kosárfonás, stb. A közösség tagjai is rendszeresen látogatják a könyvtárat, bár ők nem olvasnivalót kölcsönöznek, hanem elsősorban a videó és cd tár állományát veszik igénybe. Ezen kívül a gyermekeknek tartott rendezvényeken részt vesznek, hiszen mindenki a saját szellemi képességének megfelelően be tud kapcsolódni a programokba.

A könyvtár dolgozói személyes vállalásként egy-egy idős, nyugdíjas embernek vállalják el a könyvek folyamatos házhozszállítását, valamint azok rendszeres cseréjét. Csoportos könyvtárhasználati oktatásra csak a gyermekek esetében van lehetőség, hiszen hetente több osztály jön a könyvtárba órára a város három iskolájából. Így a gyermekek játékos keretek között megtanulhatják, hogy hogyan jutnak hasznos információkhoz a könyvekből, és talán kedvet kapnak majd az olvasásra. Általában fegyelmezetten, és érdeklődve fogadják a fiatalok ezeket a foglalkozásokat. A felnőttek esetében ez nem megoldott feladat, hiszen itt nagyon nehéz összeegyeztetni a nyitvatartási és kölcsönzési idővel és az egyének munkarendjével az oktatást. Ezen kívül személyi probléma is felmerül. Ez a feladat is igen nagy szakmai felkészültséget kíván. A sok feladattal járó munka egy teljes személy folyamatos munkáját megkívánná, de ez az alacsony létszám miatt nem megoldható könyvtárunkban. E mellett természetesen egyéni vállalással egy-egy személy esetében ez a feladat is megoldható. Azt azonban mindig szem előtt kell tartani a kollégának, hogy a fő feladata e tevékenység miatt nem szorulhat háttérbe.

Könyvtárunk rendszeresen szervez programokat közösen a Nagycsaládosok Országos Egyesületének Dunaharaszti csoportjával közösen. Ezek elsősorban író-olvasótalálkozók, melyek fő szempontjai a gyerekek.

Ilyenkor a könyvtárosok segédkeznek a rendezvény lebonyolításában – könyvárusítás, székek elrendezése, vendégek fogadása stb. Véleményem szerint ez az alapja egy jó kapcsolat kialakításának.

Személyzet képzése

A könyvtáros személyzet (a vezetőt is beleértve) elfogadó magatartása, rehabilitációs szemlélete, megfelelő szakmai felkészültsége.

Ez jelenti akkreditált tanfolyamok, speciális felkészítő tréningek, szakirodalmi ellátottság, konferenciák, szakmai projektek szervezését, a részvétel lehetőségének biztosítását; a könyvtárosok tevékenységét elősegítő háttérkutatások végzését, nemzetközi kutatási eredmények hozzáférhetővé tételét, módszertani anyagok, útmutatók, esetelemzések, példatárak összeállítását és közrebocsátását.

A könyvtár valamennyi dolgozója magas szociális érzékenységgel rendelkezik, és mindig az adott személy adottságainak, lehetőségeinek megfelelően próbálják a problémát megoldani. A könyvtáros szaktanfolyamokat minden kolléga elvégezte, és a tanult anyagot és a személyes tapasztalatokat próbálják a mindennapi életben a munka folyamán hasznosítani. A könyvtáros szakirodalom megvásárlásával mindig naprakész a könyvtár. Ennek ellenére vannak olyan szakfolyóiratok, melyek magas áruk miatt nem kerülnek előfizetésre. Ezek tartalmához – egy kis időeltolódással – online módon jutnak az érdeklődő kollégák. A képzésen felül a könyvtáros szakirodalom olvasásával frissítik ismereteiket. A rendszeresen tartott munkaértekezletek alkalmával a felvetődött problémák okát megpróbálják feltárni, és közösen megtalálni a megfelelő megoldást.

Az elsődleges szempont mindig az olvasó érdeke szokott lenni. Speciális tréningeken sajnos a munkatársak csak ritkán vesznek részt. Ennek oka általában az időhiány az oka. Minden héten egy szünnap van a könyvtárban, amely szükséges azon munkálatok elvégzéséhez, amely a kölcsönzési napokon nem

végezhető el. A folyamatos pszichológiai és felkészítő tréningek nagyban elősegítenék a mindennapokban felhalmozódott feszültségek, problémák feldolgozását. Véleményem szerint nagy szükség lenne erre, hiszen a felhasználók gyakran minden ok nélkül is túlzottan agresszíven reagálnak le bizonyos eseményeket, és ezeket az eseteket nagyon nehéz higgadtan, reálisan kezelni. Erre a rendszeres tréningek alkalmasak lennének.

Együttműködés

A könyvtár és a könyvtárosok működjenek együtt a lehetséges partnerekkel a közös célok megvalósítása érdekében.

Ez jelenti az önkormányzati, kisebbségi önkormányzati, egészségügyi, munkaügyi, szociális, oktatási intézményekkel, szakmai és civil szervezetekkel való munkakapcsolat kialakítását, a különböző információs hálózatokkal való együttműködést (pl. esélyházak, e-Magyarország pontok, teleházak).

A városban található intézményekkel és azok dolgozóival nagyon szoros az együttműködés, és ez a kapcsolat kölcsönösségen alapul. Az alkalmazottak hivatalosan, de magáncélból is gyakran látogatják a könyvtárat, és veszik igénybe különböző szolgáltatásait. Szoros a kapcsolat a Városi Televízió munkatársaival is, akik rendszeresen közvetítik a programokat az intézményből. Kéthetente Téka- könyvtári ajánló címmel láthatnak műsort az érdeklődők a helyi elektronikus sajtó programjaiban. Ennek során a nézők bemutatót láthatnak a folyamatosan bővülő könyv és folyóirat-kínálatból. Ebben a műsorban az egység dolgozói mutatnak be számukra érdekes és értékes könyveket, dvd és videofilmeket, cd lemezeket. A városi televízióban lejátszott teljes műsorból a könyvtár egy – egy példányt kap ajándékba, amit a helytörténeti gyűjteményünkben helyezünk el.

A civil szervezetek vezetői és tagjai rendszeres látogatói a könyvtárnak, és lehetőség szerint segítséget is kapnak a könyvtárosoktól a felmerülő kérdések, kérések kapcsán. A könyvtár gyakran helyszíne is a civil szervezetek

rendezvényeinek, melyre általában nagy az érdeklődés a lakosság részéről. Ilyen találkozási lehetőség pszichológus előadása, író-olvasó találkozók, játszóházak.

A programok lebonyolításában az intézmény dolgozói is nagy szerepet játszanak. Az önkormányzat részéről gyakran feladatokat és kéréseket kapnak a könyvtárosok, amit mindig igyekeznek szakmai tudásuknak megfelelően maximálisan teljesíteni. Ez a kérés lehet hivatali célú, de lehet magánszemélyé is. Egészségügyi és munkaügyi területről nem érkezik kérés a könyvtár felé, mert a programokat, eseményeket a művelődési házban rendezik meg.

Dunaharaszti három általános iskola, és egy középiskola található. Így nagyon sok tanuló gyermek és fiatal él a városunkban. Ők rendszeres látogatói a könyvtárnak, hiszen az iskolai részleg nem tud kellő példányszámmal felkészülni a szakirodalmi kiadványokból. Ennek elsősorban anyagi oka van. Ezért sokszor az iskolai könyvtáros kollégák a városi könyvtárba irányítják a tanulókat a kötelező olvasmányok beszerzésére. Személyes és munkakapcsolat tekintetében is nagyon szoros a kapcsolat az oktatási intézményekkel, hiszen a rendszeresen tartott könyvtárhasználati órák a gyermekek könyv és könyvtárismeretét fejleszti, ezáltal az önállóság felé vezeti őket. Az iskolai könyvtárosok is gyakran fordulnak kéréssel a könyvtár vezetősége felé, akik teljesítik a kérést, ha módjukba áll.

E-Magyarország pont és teleház is található városunkban, de szoros együttműködés nem alakult ki az intézmények között. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy mindkét félnek megvan a maga ügyfélköre. A teleházba elsősorban a gyermekek játszani járnak, mert ott elegendő mennyiségű számítógéppel rendelkeznek ennek az igénynek a kielégítésére. A könyvtárunkba erre korlátozott lehetőséget tudunk biztosítani, mert a számítógépek elsősorban internetezésre lettek vásárolva. A felhasználóink köre előnybe is helyezi az intézményünkben található elektronikus kapcsolatot, mert itt nyugodtabban tudnak az elvégzendő feladatukra koncentrálni. Nálunk nem

zavarja őket a gyermekek tevékenységével járó zaj. Emellett megbízhatóak, stabilak, jól karbantartottak a számítógépeink.

A könyvtárakra vonatkoztatva az UNESCO-manifesztum alapvetően meghatározza, hogy a dokumentumokhoz, az információhoz való hozzáférés mit jelent a fogyatékkal élők esetében. Ezen alapelvekből kell kiindulni egy könyvtár feladatrendszerének kialakításakor.

"A könyvtár szolgáltatásait úgy kell megszervezni, hogy korra, fajra, nemre, vallásra, nyelvre vagy társadalmi állásra való tekintet nélkül mindenki egyenlően hozzájusson. A szolgáltatásokhoz való hozzájutás egyenlőségét lehetővé kell tenni minden olyan ember számára is, aki bármely okból a szolgáltatásokat és a könyvtári dokumentumokat nem képes megfelelően használni. Ilyenek például a hátrányos helyzetűek (fogyatékosok), az intézetekbe zártak vagy a nyelvi kisebbségek tagjai." Az Unesco manifesztum alapvetően maghatározza, hogy a dokumentumokhoz, az információhoz való hozzáférés mit jelent a fogyatékkal élők esetében.

„a könyvtár szolgáltatásait úgy kell megszervezni, hogy korra, fajra, nemre, vallásra, nyelvre vagy társadalmi állásra való tekintet nélkül mindenki egyenlően hozzájusson. A szolgáltatásokhoz való hozzájutás egyenlőségét lehetővé kell tenni minden olyan ember számára is, aki bármely okból a szolgáltatásokat és a könyvtári dokumentumokra nem képes megfelelően használni. Ilyenek például a hátrányos helyzetűek (fogyatékosok), az intézetekbe zártak vagy a nyelvi kisebbségek tagjai.”

Az általános megközelítést az IFLA/UNESCO közösen kiadott irányelve könyvtári tevékenységekre bontotta le a fogyatékkal élők esetében is.[45]

[45] In.: Skaliczki Judit: A fogyatékkal élők integrálásáért. Könyvtári Figyelő, 49. évfolyam, 2003. 9. szám

6. Összegzés

Egy könyvtár szociális feladatvállalása elsősorban attól függ, hogy az adott ország népessége milyen társadalmi rétegekben oszlik meg. Befolyásolja az is, hogy e rétegek aránya hogyan oszlik meg.

A hagyományos könyvtári ellátás ma már nem elég. Ezért fontos, hogy a könyvtár egy olyan színtér legyen, ahol segíteni tud a rászorulóknak, elfogadja a másságot, ezzel jelzi nyitottságát és toleranciáját, szociális érzékenységét. Egyre több ember számára jelent találkozási pontot a könyvtár, ahol mindenki társadalmi helyzetétől függetlenül igénybe veheti a szolgáltatásokat.

Lényeges az is, hogy minél kevesebb akadályok álljanak a könyvtárhasználat útjába. A könyvtár a felhasználókért legyen, és ne a piaci érdekek vezéreljék. Az állomány kialakításakor és az elhelyezésnél különösen fontos szempontnak kell lenni, hogy az olvasók könyvtárhasználati szokásainak megfelelően legyenek elhelyezve a könyvek, ne pedig kényelmi szempontok vezéreljék. Folyamatosan figyelni kell a fogyatékos látogatók egyedi igényeire is, és segíteni kell őket, hiszen a technikai adottságok korlátozottak számukra. A megoldás mindenképpen egy mindenki számára elérhető és egyformán használható könyvtár lenne.

Magyarországon az 1990-es év és az utána történő gazdasági változások hatására jelentősen általkult a társadalom szerkezete. Pozitív változásként ebben az időszakban megjelentek az első etnikai kisebbségekkel, a hátrányos helyzetűekkel és a fogyatékkal élőkkel foglalkozó törvények, melyeket egy kimondottan könyvtárra vonatkozó törvény kísért.

A nemzeti kisebbségek védelmében 1991-ben megjelent az önkormányzatokról szóló XX. sz. törvény. A vele összhangban lévő, a kisebbségek jogait összegző rendelet kötelezően előírja és az önkormányzatok feladatává teszi a településen élő kisebbségek könyvtári ellátását, ezen belül a kisebbségi lakosság részére anyanyelvű könyvtári anyagok szolgáltatását. A

nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló 1993. évi LXXVII. törvény - az ún. kisebbségi törvény - a kisebbségi közösségek jogairól is rendelkezik, és meghatározó szerepet szán a helyi, a regionális és az országos kisebbségi önkormányzatoknak a kisebbségi kultúra megőrzésében, fejlesztésében. A jogszabályi feladatokkal összhangban az 1997. évi CXL. törvény pedig egyértelműen kimondja az egész könyvtári rendszer, de különösen a megyei könyvtárak kulcsfontosságú szerepét. Ebben a törvényben már helyet kapnak a hátrányos helyzetű olvasók, és a fogyatékkal élők is.

Városunkban az 1990-es évek változásai elsősorban pozitív változásokat hoztak, mert az addig alvó városból folyamatosan fejlődő ipari parkkal rendelkező település lett. Már egyre több ember tudott a városon belül elhelyezkedni, így csökkent a fővárosba ingázók száma. Ezen kívül, pedig a helyben lévő munkalehetőségek csökkenteni tudták a munkanélküliek számát. Sajnos azért még így is akadnak olyanok, akiknek nincs biztos megélhetési forrásuk. Az ipartelepen létrehozott üzemegységek nagyon alacsony fizetés mellett végezteti el a munkafolyamatokat, ami azt jelenti, hogy az ott dolgozók csak a létminimumot érhetik el. Mégis egyre többen költöznek városunk modern lakóparkjaiba lakni, és vállalják, hogy Budapesten lévő állásukba naponta bejárnak dolgozni.

Véleményem szerint a könyvtárosok nagyon sok mindent tesz azért, hogy a felhasználók szívesen járjanak el intézményünkbe. Az idősekkel és a fiatalokkal való foglalkozás – még ha lassan is -, de látványos eredményeket hoz a város életében. A fogyatékosok helyzetének javítása érdekében a fenntartónak kell meghoznia a végső döntést, és anyagi forrást biztosítani az új könyvtárépület bővítésének az érdekében. Ez az építkezés végre lehetőséget adna a testi fogyatékos egyének is a megfelelő könyvtárhasználatra. Így talán nagyobb számban tudnák igénybe venni az intézmény szolgáltatásait. A hátrányos helyzetűekkel való törődés pedig azért hozhat eredményt, mert lehetőséget kapnak szorult helyzetükből való kijutásra.

Nem lehet összekulcsolt kézzel elégedetten leülni, hogy mi mindent megtettünk a felhasználók érdekében, hanem folyamatosan meg kell küzdeni a mindennapok feladataival.

Irodalomjegyzék:

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest, 2000.

Bánfalvy Csaba (2000) Fogyatékosság és szociális hátrány In: Illyés Sándor (szerk.) Gyógypedagógiai alapismeretek BGGYTF, Budapest.

Bartos Éva: Koncepció a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására. Könyv, könyvtár, könyvtáros 13. évfolyam 8. sz. / 2004

Bobokné Belányi Beáta: A hátrányos helyzet megítélése és társadalmi elfogadottságának változása. Könyvtári Figyelő 49. évfolyam, 3. szám/ 2003.

Darók Ildikó: Szegények, munkanélküliek, hajléktalanok www.mek.ro/03400/03477/pdf/3_szegeny.pdf

Gyógypedagógiai lélektan III. rész. Szerk.: Illyés Gyuláné Tankönyvkiadó Budapest, 1992.

Frint Tibor -Surján László: Hangképzés és zavarai, beszédzavarok /Medicina Kiadó,1969.

G. dr. Szabó Terézia: Gyógypedagógiai alapismeretek Nyíregyházi Főiskola Képzési és Továbbképzési Intézet 1997.

Gyorsjelentés a szegényedésről. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 2003.

Gyorsjelentés a szegénységről Szerk.: Czike Klára, Tausz Katalin www.3sz.hu/files/611/627/5838910961.htm - 317k

Iván László: Öregedés: örök ifjúság? Előadás. Mindentudás Egyeteme 2004. május 3.

Juhász Jenő: A magyarországi kisebbségek könyvtári ellátásáról.
Könyv, könyvtár, könyvtáros 11. évf. 4. sz. / 2002

Katsányi Sándor: A könyvtár szociális feladatai. In: A könyvtár szociális funkciója. OSZK-KMK Budapest, 1995.

Kiscsoportos lakóotthonok (1999) A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései (Két munkakonferencia tapasztalatai)
Szerkesztette: Lányiné Engelmayer Ágnes Soros Alapítvány

A könyvtárak és a szabadság Ford. Kiss Barbara
www.sk-szeged.hu/kiadvany.csmk99/25html
Kövesháziné Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő olvasók könyvtári ellátása. Könyvtári Figyelő 47. évfolyam, 2001. 1. szám
Látássérültek kulturális lehetőségei.
http://borsodivakok.freeweb.hu/vakbarat/kultura.htm
Magyar Nagylexikon 8. kötet
Márai Sándor: Az öregség
Molnárné Lányi Ágnes: A mozgáskorlátozott gyermekek nevelésének, oktatásának hazai lehetőségei. Gyógypedagógiai Szemle, Különszám. 1994.
Nagy Attila – Péterfi Rita: A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár.Könyvtári Figyelő 50. évfolyam, 2. szám/ 2004.
Oross Jolán: A hajléktalanság kezelése Magyarországon www.kazalkolos.lapok.hu
Utasi Ágnes: Hajléktalanok, csavargók. www.kazalkolos.lapok.hu
Pattyán László – Szoboszlai Katalin: Hajláktalanok Nyíregyházán. A hajléktalan-ellátás rendszerének és a hajléktalanok helyzetének vizsgálata alapján http://www.periferiaegyesulet.hu/5.%20kiadvanyaink/tan2.htm
Péterfi Rita: Fészek nélkül Esettanulmány. Könyvtári Figyelő 41. évfolyam, 1. szám / 1995.
Péterfi Rita – Vidra Szabó Ferenc: Információs szükségletek, információs hátrányok, esélyegyenlőség. Könyvtári Figyelő 49. évfolyam, 3. szám / 2003.
Skaliczki Judit: Az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye: a könyvtár. A könyvtári terület stratégiai céljai 2003-2007. In Tudományos Műszaki Tájékoztatás 2003/9-10.
Skaliczki Judit: Könyvtári szolgáltatás egy nem megfelelően ellátott réteg számára: a siket és hallássérült könyvtárhasználók. Könyvtári Figyelő 40. évfolyam, 2. szám / 1994.

Szabóné Horváth Mária: Fiókkönyvtár a közgyűjtemény és a szociális foglalkoztató határmezsgyéjén. A könyvtár szociális funkciója. OSZK-KMK, Budapest, 1995.

Társaság a Szabadságjogokért www.tasz.hu

Tóth Máté: A könyvtáros szakma szereplehetőségei a digitális korban. www.ki.oszk.hu/strategia/eletpaly.html

Újra munkában! Európai uniós munkaerő-piaci reintegrációs programok és tapasztalataik. Összeállította és szerkesztette: dr. Borbély Szilvia

Mellékletek:

A könyvtár galériája

Kézikönyvtár

Folyóiratolvasó

A könyvtár belső látképe

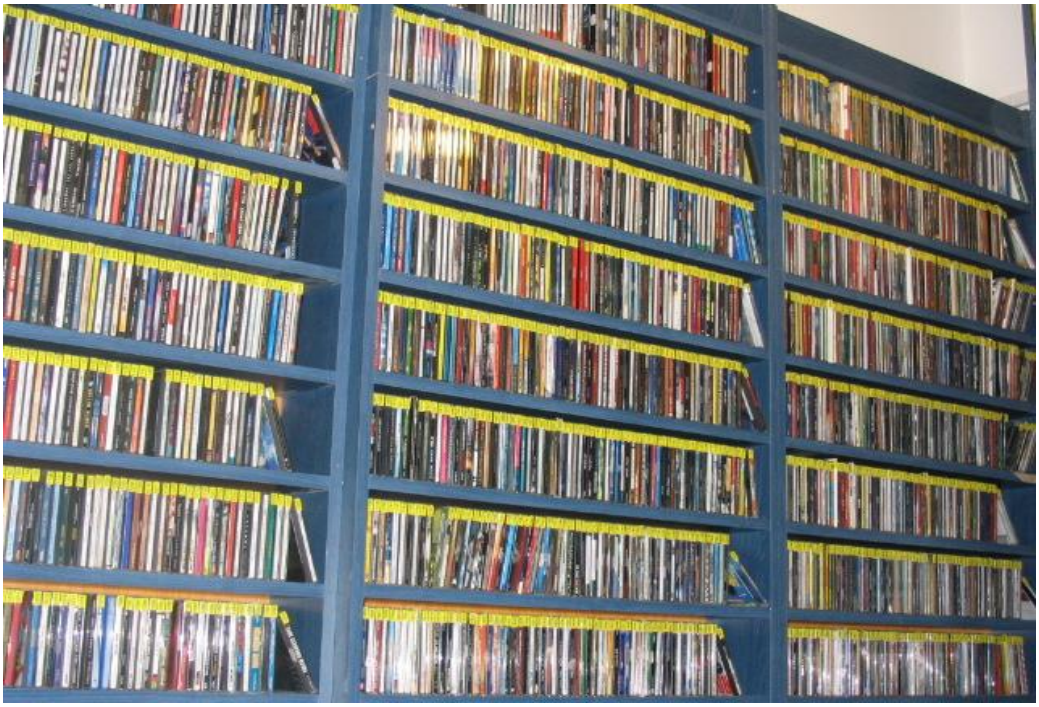

A videotár cd állománya

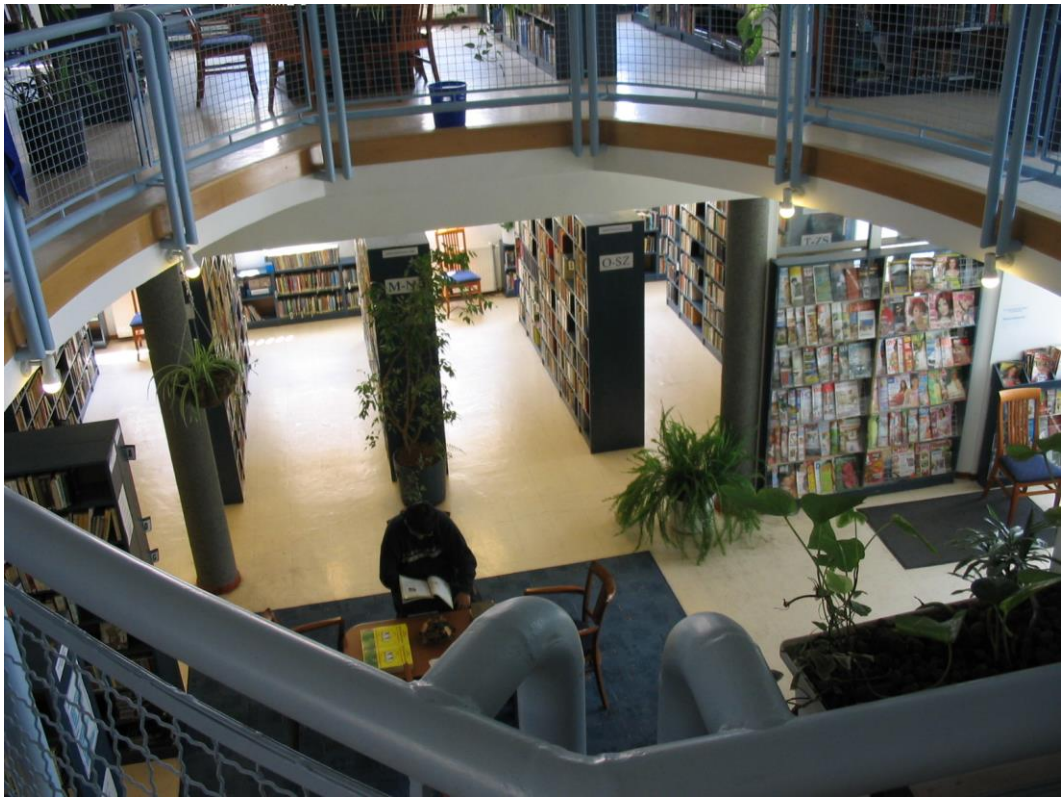

A könyvtár belső képe

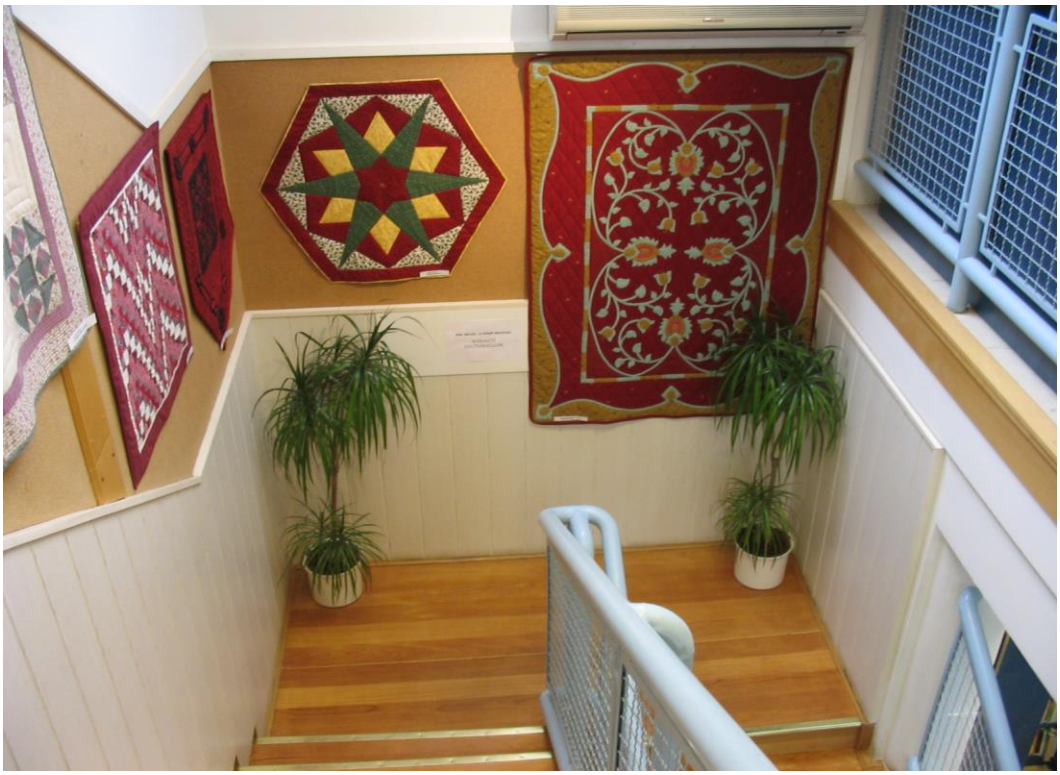

A könyvtár minigaléria

A videotár VHS állománya